

Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden taustamuistio

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2022:53

vn.fi

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Valtioneuvoston julkaisu 2022:53

Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden taustamuistio

Valtioneuvosto, Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvosto
Oikeusministeriö
CC BY-NC-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-383-693-8
ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden taustamuistio

Valtioneuvoston julkaisu 2022:53

Julkaisija Valtioneuvosto

Yhteisötekijä Oikeusministeriö, valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto, perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman asiantuntijatyöryhmä

Kieli suomi **Sivumäärä** 87

Tiivistelmä Perus- ja ihmisoikeusindikaattorit on kehitetty osana kolmatta kansallista perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaa, joka annettiin valtioneuvoston periaatepäätöksensä 23.6.2021.

Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden taustamuistiossa on pyritty kuvaamaan tiiviisti indikaattoreihin perustuvan perus- ja ihmisoikeusseurannan lähtökohtia, tavoitteita ja rajoja. Ydinsisältö on kuitenkin indikaattorikehikoon valittujen seurantakohteiden taustoitus. Indikaattoreiden valinta on ratkaiseva osa niiden kehittämisprosessia, ja läpinäkyvyys ja avoimuus ovat tärkeitä lähtökohtia, jotka osaltaan tukevat myös indikaattorimallin legitimizeettiä. Yksi keskeisimmistä käytännön lähtökohdista indikaattorivalmistelussa on ollut se, että valittaville indikaattoreille täytyy olla olemassa tietopohja. Tämä on väistämättä vaikuttanut siihen, millaisiksi yksittäiset indikaattorit ovat muotoutuneet.

Indikaattoreiden pääasiallisina valintaperusteina ovat olleet kansainvälisten sopimusvalvontaelinten suositukset, laillisuusvalvojien havainnot, perustuslakivaliokunnan kannanotot sekä kuulemisissa ja asiantuntijatyöryhmän keskusteluissa esiin nostetut kysymykset. Taustamuistioon on koottu teema- ja indikaattorikohtaisesti kuhunkin seurattavaan kysymykseen liittyviä suosituksia ja kannanottoja, jotka ovat olleet vaikuttamassa siihen, että kyseinen teema tai indikaattori on otettu mukaan indikaattorikehikoon.

Asiasanat perusoikeudet, ihmisoikeudet, indikaattorit, muistiot

ISBN PDF 978-952-383-693-8 **ISSN PDF** 2490-0966

Hankenumero OM025:00/2020

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-693-8>

Bakgrundspromemoria om indikatorerna för de grundläggande och mänskliga rättigheterna

Statsrådets publikationer 2022:53

Utgivare Statsrådet

Utarbetad av Justitieministeriet, statsrådets nätverk för grundläggande och mänskliga rättigheter samt expertgruppen för handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter

Språk finska **Sidantal** 87

Referat Indikatorerna för de grundläggande och mänskliga rättigheterna har tagits fram som en del av den tredje nationella handlingsplanen för de grundläggande och mänskliga rättigheterna, som utfärdades i form av ett principbeslut av statsrådet den 23 juni 2021.

Syftet med bakgrundspromemorian om indikatorerna för de grundläggande och mänskliga rättigheterna är att beskriva förutsättningarna, målen och gränserna för uppföljningen utifrån indikatorerna. Det väsentligaste är att ge bakgrundsinformation om de uppföljningsobjekt som valts ut inom indikatorramen. Valet av indikatorer är en avgörande etapp i utvecklingsprocessen, och öppenhet och transparens bidrar till indikatormodellens legitimitet. En av de viktigaste praktiska utgångspunkterna vid beredningen av indikatorerna har varit behovet av ett kunskapsunderlag gällande indikatorerna. Detta har påverkat hur indikatorerna har utformats.

De huvudsakliga urvalskriterierna för indikatorerna har varit rekommendationer av tillsynsorganen för konventionerna om de mänskliga rättigheterna, laglighetsövervakarnas iakttagelser, grundlagsutskottets ställningstaganden samt frågor som lyfts fram vid höranden och i expertgruppens diskussioner. Bakgrundspromemorian innehåller en tema- och indikatorspecifik sammanställning av rekommendationer och ställningstaganden som har bidragit till att temat eller indikatorn har tagits in i indikatorramen.

Nyckelord grundrättigheter, mänskliga rättigheter, indikatorer, promemorior

ISBN PDF 978-952-383-693-8 **ISSN PDF** 2490-0966

Projektnr. OM025:00/2020

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-693-8>

Background memorandum on the fundamental and human rights indicators

Publications of the Finnish Government 2022:53

Publisher Finnish Government

Group author Ministry of Justice, Government Network for Fundamental and Human Rights and the Expert Working Group on the National Action Plan on Fundamental and Human Rights

Language Finnish **Pages** 87

Abstract The fundamental and human rights indicators were developed as part of the third National Action Plan on Fundamental and Human Rights, which was adopted as a government resolution on 23 June 2021.

This background memorandum on the fundamental and human rights indicators aims to describe the starting points, objectives and limits for indicator-based monitoring of rights. Background information on the monitoring objects selected for the indicator framework constitutes the main content of the memorandum. Selecting the indicators was a crucial part of their development, and transparency and openness were important starting points that also affect the legitimacy of the indicator model. One of the key practical requirements in the preparation was that there must exist a knowledge base for the indicators. This has inevitably affected the formulation of individual indicators.

The selection of indicators was mainly based on recommendations of international treaty monitoring bodies, observations of the overseers of legality, positions of the Constitutional Law Committee, and issues raised in consultations and discussions of the expert working group. The background memorandum contains a list of such recommendations and positions related to each issue to be monitored, grouped by theme and indicator, that have affected the selection of the theme or indicator in the indicator framework.

Keywords fundamental rights, human rights, indicators, memorandums

ISBN PDF 978-952-383-693-8 **ISSN PDF** 2490-0966

Project no. OM025:00/2020

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-693-8>

Sisältö

JOHDANTO	9
INDIKAATTORIT PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN SEURANNAN TYÖVÄLINEENÄ	11
1 Indikaattoreiden luonne	11
2 Indikaattoritiedon käyttötarkoitukset	14
3 Indikaattoreiden tietopohja ja tietoaukot	16
4 Indikaattoreihin perustuva seuranta	18
PERUS- JA IHMISOIKEUSINDIKAATTOREIDEN TAUSTA	19
5 Henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus ja oikeus elämään	19
5.1 Väkivalta.....	19
5.1.1 Koettu väkivalta koko väestön tasolla eriteltynä.....	20
5.1.2 Parisuhdeväkivalta	21
5.1.3 Lapsiin kohdistuva väkivalta.....	22
5.2 Itsemääräämisoikeus ympärivuorokautisissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa	24
5.2.1 Itsemääräämisoikeus vammaisten henkilöiden asumisyksiköissä	24
5.2.2 Itsemääräämisoikeus lastensuojelulaitoksissa.....	26
5.2.3 Itsemääräämisoikeus psykiatrisessa sairaalahoidossa.....	26
5.2.4 Itsemääräämisoikeus vanhustenhuollon yksiköissä.....	27
5.3 Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien itsemääräämisoikeus.....	28
5.4 Säilönnöto	30
5.5 Ihmiskauppa.....	32
5.6 Viharikollisuus	34
6 Oikeusturva ja hyvä hallinto	37
6.1 Oikeusturvan saatavuus.....	37
6.1.1 Turvapaikanhakijoiden oikeusturva	37
6.1.2 Oikeudenkäyntien kesto.....	39
6.2 Yhdenvertaisuus	39

6.2.1 Yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä syrjinnän ehkäisemiseen ja torjuntaan liittyvien rakenteiden vahvistaminen lainsäädännössä	39
6.2.2 Syrjinnän seurantajärjestelmän tietopohjan kehittyminen	41
6.3 Tietoisuus oikeuksista	42
6.4 Sähköisten palveluiden saavutettavuus	44
6.5 Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi säädösvalmistelussa	46
7 Yksityis- ja perhe-elämä	48
7.1 Yksityisyyden suoja	48
7.1.1 Tietosuoja ja tietoturva sosiaali- ja terveystaloudissa	48
7.2 Lastensuojelu	49
7.3 Perheenyhdistäminen	52
8 Sanan-, mielipiteen-, uskonnon- ja vakaumuksenvapaus	54
8.1 Median toimintavapaus ja sananvapauden edistäminen	54
8.2 Henkilöön hänen tehtävänsä perusteella kohdistuva sananvapauden rajoitus	55
9 Kieli ja kulttuuri	57
9.1 Kansalliskielet	57
9.2 Saamen kielet	58
9.3 Viittomakielet	60
9.4 Romanikieli	62
10 Osallisuus ja vaikuttaminen	64
10.1 Osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon ja järjestötoimintaan	64
10.2 Osallisuus	65
10.3 Saamelaisien itsemääräämisoikeuden toteutuminen	67
11 Toimeentulo ja ihmisarvoinen työ	70
11.1 Köyhyys	70
11.2 Pääsy työhön	72
12 Sivistys ja koulutus	75
12.1 Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus	75
12.2 Koulutuksen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	76
12.2.1 Oikeus opetukseen	77
12.2.2 Syrjintäkokemukset yläkoulussa, lukioissa ja ammattikouluissa	78
13 Terveys, hyvinvointi ja ympäristö	80
13.1 Pääsy sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä riittävään hoitoon	80

13.1.1	Hoitopääsy	80
13.1.2	Kokemus riittävästä sosiaali- ja terveyspalveluista.....	81
13.1.3	Välttämätön hoito on turvattu kaikille paperittomille lailla	81
13.1.4	Itsemurha-ajatuksia ilmoittaneiden mielenterveyspalveluiden käyttö	82
13.1.5	Osuus väestöstä, jolla on ollut taloudellisia ongelmia hankkia lääkärin määräämiä lääkkeitä	83
13.2	Oikeus asuntoon	84
13.3	Ympäristö ja ilmasto.....	85

Johdanto

Perus- ja ihmisoikeusindikaattorit on kehitetty osana kolmatta kansallista perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaa, joka annettiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä 23.6.2021. Indikaattorit on tarkoitettu uudeksi pysyväksi elementiksi tukemaan perus- ja ihmisoikeuksien seurantaa.

Toimintaohjelmaa ja siihen sisältyviä perus- ja ihmisoikeusindikaattoreita on valmisteltu avoimessa ja vuorovaikutteisessa prosessissa, jota on ohjannut valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto. Indikaattorivalmistelussa merkittävä rooli on ollut asiantuntijatyöryhmällä, jossa ovat edustettuina oikeusministeriön lisäksi ulkoministeriö, Ihmisoikeuskeskus, Terveys- ja hyvinvoinnin laitos sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. Kehitettäessä kokonaan uudenlaista instrumenttia on pidetty tärkeänä, että eri sidosryhmien näkemykset tulevat valmistelussa huomioiduiksi. Tätä tarkoitusta varten valmistelun yhteydessä järjestettiin keskustelutilaisuuksia, työpajoja ja kuulemisia, joihin osallistui muun muassa kansalaisjärjestöjä, viranomaisia ja tutkijoita.

Tässä muistiossa on pyritty kuvaamaan tiiviisti indikaattoreihin perustuvan perus- ja ihmisoikeusseurannan lähtökohtia, tavoitteita ja rajoja. Muistion varsinainen ydinsältö on kuitenkin indikaattorikehikkoon valittujen seurantakohteiden taustoitus. Indikaattoreiden valinta on ratkaiseva osa niiden kehittämisprosessia, ja läpinäkyvyys ja avoimuus ovat tärkeitä lähtökohtia, jotka osaltaan tukevat myös indikaattorimallin legitimeettiä. Toisaalta on tärkeää pitää mielessä, että indikaattoreiden valintaan sisältyy paljon pragmaattisia näkökohtia, jotka on huomioitava, jotta kehikosta saadaan ylipäättään käyttökelpoinen työväline. Yksi keskeisimmistä käytännön lähtökohdista indikaattorivalmistelussa on ollut se, että valittaville indikaattoreille täytyy olla olemassa tietopohja. Tämä on väistämättä vaikuttanut siihen, millaisiksi yksittäiset indikaattorit ovat muotoutuneet.

Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa on todettu, että indikaattoreiden pääasiallisina valintaperusteina ovat olleet kansainvälisten sopimusvalvontaelinten suositukset, laillisuusvalvojen havainnot, perustuslakivaliokunnan kannanotot sekä kuulemisissa ja asiantuntijatyöryhmän keskusteluissa esiin nostetut kysymykset. Tähän taustamuistioon on koottu teema- ja indikaattorikohtaisesti kuhunkin seurattavaan perusoikeuskysymykseen liittyviä suosituksia ja kannanottoja, jotka ovat olleet osaltaan vaikuttamassa siihen, että kyseinen teema tai indikaattori on otettu mukaan indikaattorikehikkoon. Taustamuistioon on sisällytetty vain lähteet, jotka ovat olleet olemassa indikaattoreiden julkaisuhetkellä kesäkuussa 2021. Teemojen ja kysymysten pohdintaan ovat osaltaan vaikuttaneet myös muut Suomessa laaditut ihmisoikeuksiin liittyvät toimintaohjelmat ja strategiat, kuten lapsistrategia.

Ensimmäinen indikaattoriseurantakierros on tarkoitus toteuttaa vuoden 2023 loppuun mennessä. Vasta käytännön kokemus osoittaa, minkälainen kuva perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta on mahdollista muodostaa nyt valittujen indikaattoreiden pohjalta. Soveltamisesta saatava kokemus, tietopohjan kehittyminen ja yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset on tärkeä huomioida, kun indikaattoreiden sisältöä jatkossa kehitetään. Erilaiset kriisit, kuten koronapandemia, vaikuttavat useiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ja negatiiviset vaikutukset kohdistuvat erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin. Onkin välttämätöntä analysoida myös näitä tekijöitä, kun oikeuksien toteutumisessa tapahtuneet muutokset asetetaan kontekstiin seurantaraportteja laadittaessa. Toimintaohjelmassa on sitouduttu indikaattorityön jatkamiseen ja kehittämiseen myös toimintaohjelmakauden päättymisen jälkeen.

INDIKAATTORIT PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN SEURANNAN TYÖVÄLINEENÄ

1 Indikaattoreiden luonne

Perus- ja ihmisoikeusindikaattorit ovat työkalu Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen hahmottamiseen. Erityistä arvoa indikaattoreista voidaan saada perusoikeuksien toteutumisessa tapahtuvien muutosten havaitsemisessa ja niiden seurannassa. Systemaattinen seuranta oikeusperustaisten indikaattoreiden avulla täydentää sitä kuvaa, joka muodostuu eri viranomaisten tuottamasta, perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista koskevasta tiedosta.

Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden valmistelussa on hyödynnetty kansainvälisiä kokemuksia indikaattorivalmistelusta, ja niillä on liittymäkohtia indikaattoreihin liittyviin teoreettisempiin malleihin¹. Valmistelussa on kuitenkin ennen kaikkea keskitytty siihen, että indikaattoreista saadaan työkalu, joka on sovellettavissa ja hyödynnettävissä osana kansallista perus- ja ihmisoikeuspolitiikkaa. Ihmisoikeusindikaattoreiden käyttöönoton edellytyksiä selvittäneessä VNTEAS-tutkimuksessa todetaan, että ihmisoikeusindikaattorien kehittämistyön akilleenkantapääksi on toistuvasti muodostunut se, että indikaattoreita rakennettaessa ei ole riittävästi paneuduttu siihen, mistä niiden vaatima tietoperusta on kerättävissä ja millaisia voimavaroja työhön on mahdollista käyttää². Indikaattoriseurannalle asetettavien tavoitteiden tuleekin olla realistisessa suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin. Teoreettisesti kunnianhimoisen ja laaja-alaisen indikaattorimallin tuottama hyöty voi jäädä olemattomaksi, jos se on käytännössä liian raskas sovellettavaksi. Indikaattoreiden todellinen arvo muodostuu siitä, miten niitä käytetään.

Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden valmistelussa on pyritty varmistamaan niiden käyttökelpoisuus ja sovellettavuus. Tämä näkyy ennen kaikkea siinä lähtökohdassa, että jokaiselle valitulle indikaattorille on olemassa jonkinlainen tietopohja, joka mahdollistaa seurannan. Tietolähteisiin sisältyy kuitenkin väistämättä myös epävarmuutta.

¹ Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023, s. 20–21.

² Rautiainen, Pauli & Lavapuro, Juha sekä työryhmä Hartzell, Jari – Lehtinen, Emma – Meriläinen, Niina – Neuvonen, Riku – Todorov, Elina: Ihmisoikeusindikaattorien käyttäminen Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen seurantaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2016, s. 11.

Kaikkien indikaattorikehikkoon merkittyjen mahdollisten tietolähteiden osalta ei ole varmuutta siitä, millä aikavälillä tietoa tuotetaan ja tuotetaanko sitä esimerkiksi vuosikymmenen päästä. Tietopohjan asettamat rajoitteet myös estävät joidenkin teemojen kannalta keskeisten perus- ja ihmisoikeuskysymysten seurannan, sillä niistä ei ole saatavilla tarvittavaa tietoa. Tiettyjen teemojen tai kysymysten sisällyttämistä indikaattorikehikkoon on kuitenkin pidetty niin tärkeänä, että tietopohjan rajoitteita on pyritty kiertämään valitsemalla seurantakohteeksi sellainen indikaattori, joka kertoo ilmiöstä väliillisesti tai joka mahdollistaa ilmiön tarkastelun edes jostakin näkökulmasta. Nämä tietopohjasta ja tehdyistä valinnoista johtuvat rajoitukset on tärkeää huomioida analyysivaiheessa. Keskeistä on myös, että valintoja tarkastellaan uudelleen, kun tietopohja kehittyä ja uusista kysymyksistä on tarjolla väestöryhmittäin eriteltyä tietoa.

Perus- ja ihmisoikeusindikaattorit on ryhmitelty yhdeksälle eri elämänalueelle. Elämänalueellin tarkoituksena on varmistaa indikaattorikehikon kattavuus yhteiskunnan eri osa-alueilla ja toisaalta toimia tukena kehikon sisältämien teemojen ja indikaattoreiden hahmottamisessa. Indikaattoreiden avulla ei ole kuitenkaan mahdollista muodostaa kattavaa kuvaa kyseisen elämänalueen perusoikeuskysymyksistä ja niiden kehityksestä, vaan ainoastaan valottaa tiettyjä kysymyksiä. Indikaattorikehikon sisältämät elämänalueet ja seurantakohteet ovat luonteeltaan eri tyyppisiä ja taseisia, eikä niiden vertaaminen keskenään ole tarkoituksenmukaista.

Käytettäessä indikaattoreita perus- ja ihmisoikeuspolitiikan työkaluna on tärkeää hahmottaa, mistä ne kertovat ja minkälaisia päätelmiä niiden perusteella on mahdollista tehdä. Indikaattori on osoitin, jonka avulla pyritään tiiviissä ja ymmärrettävässä muodossa kertomaan tiettyyn kontekstiin sidottuna jokin oleellinen tieto kuvattavasta ilmiöstä³. Yksittäinen tunnusluku tai mittari itsessään on hyvin harvoin riittävä yhteiskunnallisten ilmiöiden ja etenkin niiden taustalla olevien syiden hahmottamiseen. Indikaattoritietoa voidaan käyttää apuna laajojen ja monimutkaisten kokonaisuuksien konkretisoinnissa ja yksinkertaistamisessa, mutta tämä edellyttää indikaattoritiedon analysointia ja asettamista oikeaan kontekstiin. Indikaattoritiedon tulkintaan tarvitaankin raportointivaiheessa monen eri alan syvällistä ymmärrystä. Toisaalta myös analysoimattoman seurantatiedon julkaisulla indikaattorisivustolla on itseisarvo, sillä näin koostetaan tietoa yhteen paikkaan ja tuodaan se muiden toimijoiden, kuten järjestöjen ja kansalaisten saataville.

Indikaattoreihin perustuvaa seuranta on tarkoitettu tehdä systemaattisesti ja säännöllisesti. Toistuva ja pitkäjänteinen seuranta on tärkeää, jotta indikaattoreiden avulla saa-

³ Rautiainen & Lavapuro et al.: Ihmisoikeusindikaattorien käyttäminen Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen seurantaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2016, s. 8.

daan esiin kehityskulkuja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa. Vasta indikaattoreiden soveltamisesta saatava kokemus osoittaa, missä muodossa ja minkälaisin rajoksin seurantaa on jatkossa järkevää ja mahdollista tehdä. Riittävän syvällisen analyysin varmistamiseksi voi olla esimerkiksi tarpeen tarkastella indikaattoriseurannan osana joitakin kysymyksiä, niiden kontekstia ja niihin liittyviä syy-seuraussuhteita perusteellisemmin kuin toisia. Kuten perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa on todettu, indikaattoreiden käyttöönotolla ei rajata tai määritellä perus- ja ihmisoikeuspolitiikan painopisteitä tai millään muotoa kavenneta julkisen vallan velvollisuutta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen myös muilla keinoilla⁴.

⁴ Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023, s. 18.

2 Indikaattoritiedon käyttötarkoitukset

Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreita voidaan hyödyntää monella eri tavalla poliittisessa päätöksenteossa, ja parhaimmillaan indikaattorityön on nähty voivan edistää konkreettisempaa ja läpinäkyvämpää ihmisoikeuskulttuuria sekä palvella oikeudellisten reunaehtojen hahmottamista päätöksenteossa⁵. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on perustellut tarvetta perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden kehittämiseksi korostamalla niiden roolia Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen seurannassa ja väliinänä, jonka avulla havaittuihin ongelmiin pystytään puuttumaan tehokkaasti ja johdonmukaisesti.⁶ Yksi perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden keskeisimmistä suunnitelluista käyttötarkoituksista onkin, että niitä voidaan käyttää **apuna valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeuspolitiikan kohdentamisessa** sekä arvioitaessa lainsäädäntöhankkeiden ja muiden poliittisten päätösten vaikutuksia perusoikeuksien toteutumiseen. Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden arvo tietoon perustuvan perusoikeuspolitiikan tukena on pitkälti riippuvainen siitä, miten niiden tuottama seurantatieto saadaan tuotua poliittisen päätöksenteon tasolle. Osana ensimmäistä indikaattoriseurantakerrosta on tärkeää suunnitella, miten indikaattoritieto saadaan tehokkaasti päätöksentekijöiden tietoon ja käyttöön. Indikaattoreihin perustuvaa seurantatietoa tulisi tietoon perustuvan politiikan periaatteiden mukaisesti tuoda päätöksentekoprosesseihin jatkuvasti ja aina sopivassa yhteydessä. Tämän lisäksi tietoa seurantakerrosten tuloksista ja niihin liittyen laajemmista kehityskuluista voidaan jakaa päättäjille muilla tavoin, esimerkiksi järjestämällä seminaari yhdessä relevanttien yhteistyökumppanien kanssa.

Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden avulla tuotettua seurantatietoa voidaan myös hyödyntää **määräaikaisraportoinnissa kansainvälisille ihmisoikeussopimusten valvontaelimille**. Indikaattoreiden avulla kootaan tietoa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta, ja tämä tieto on tärkeä osa määräaikaisraportteja, joissa esitellään, miten ihmisoikeussopimusten määräykset on pantu täytäntöön kansallisesti. Parhaimmillaan indikaattoreiden avulla voidaan tuottaa objektiivista tietoa raportoinnin tueksi sekä myönteisestä kehityksestä että ongelmakohdista ihmisoikeuksien toteutumisessa.

⁵ Rautiainen & Lavapuro et al.: Ihmisoikeusindikaattorien käyttäminen Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen seurantaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2016, s. 10–11.

⁶ PeVL 52/2014 vp, s. 3.

Indikaattoritietoa voidaan hyödyntää myös **lakihankkeiden vaikutusarvioinnissa**, erityisesti arvioitaessa muutosten vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksiin. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin kehittäminen on osa kolmatta perus- ja ihmisoikeuspoliittista toimintaohjelmaa, ja toimintaohjelman puolella on tarkemmin kuvattu niitä keinoja, joiden avulla pyritään vahvistamaan lainvalmistelijoiden perus- ja ihmisoikeusosaamista sekä tehostamaan ja laajentamaan lakiesitysten perustuslainmukaisuuden sekä vaikutusten arviointia⁷. Lainsäädännön jälkiarvioinnissa perus- ja ihmisoikeusindikaattorit voivat auttaa hahmottamaan, minkälaisia vaikutuksia muutoksella on ollut perusoikeuksien toteutumiseen ja ovatko vaikutukset kohdistuneet ihmisiin yhdenvertaisesti.

Indikaattoreiden avulla tuotettu seurantatieto voi **tukea muiden viranomaisten työtä** ja auttaa niitä havaitsemaan sellaisia perusoikeuksien toteutumiseen liittyviä kehityskulkuja, joihin on tarpeen perehtyä tarkemmin. Onnistunut indikaattoriseuranta voi esimerkiksi tuoda esiin pidemmällä aikavälillä tapahtuneita muutoksia, jotka voivat muuten olla vaikeita havaita. Tavoitteena on, että indikaattoritiedosta olisi hyötyä myös **järjestökentälle** sekä laajemminkin **yhteiskunnallisen keskustelun** herättäjänä.

⁷ Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023, s. 28.

3 Indikaattoreiden tietopohja ja tietoaукот

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista koskevan tietopohjan kehittämistarpeita on kuvattu perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa⁸. Toimintaohjelmaan sisältyy myös toimenpiteitä, joilla perusoikeuksien toteutumista koskevan väestöryhmittäin eriteltävissä olevan tiedon saatavuutta pyritään parantamaan⁹. Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreiden valmistelussa lähtökohtana on ollut, että valittaville indikaattoreille tulee olla olemassa tietolähde, jonka avulla seuranta on mahdollista. Sillä, mitä tietoa on saatavilla, on siis suora vaikutus siihen, mitä kysymyksiä indikaattoreiden avulla on mahdollista seurata.

Toimintaohjelman valmistelun yhteydessä järjestettiin useita kuulemistilaisuuksia, joissa myös tietopohjan kehittämistarpeet nousivat esiin. Sidosryhmät painottivat, että tietyt väestöryhmät jäävät viranomaistilastoissa usein näkymättömiksi. Esimerkkinä mainittiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Kuulemisissa tuotiin myös esiin, että erityisesti vammaisiin henkilöihin ja vammaisuuteen liittyvää eriteltyä tietoa on saatavilla puutteellisesti.¹⁰ Myös tietoaукоista kaivataan tietoa, mutta kaikkia tietoaукоja ei ole mahdollista tunnistaa saati tuoda esiin, sillä tietotarpeet ja tiedonlähteet kehittyvät jatkuvasti. Oman haasteensa tuo sen tunnistaminen, eikö jotakin tietoa ole olemassa, vai eikö sitä ole löydetty. Jo esitettyjä huomioita on dokumentoitu mm. yhteenvedossa sidosryhmäkuulemisista.

Joidenkin ilmiöiden seuranta vaikeuttaa aliraportointi. On tiedossa, että esimerkiksi syrjintäkokemusten aliraportointi on merkittävä ongelma. Aliraportoinnin vuoksi syrjinnän yleisyydestä on vaikea saada kuvaa esimerkiksi viranomaistilastojen kautta. Esimerkiksi oikeustapausten tai viranomaisten saamien yhteydenottojen määrä ei välttämättä kerro tietyn ilmiön yleisyydestä. Tietopohjaan liittyy myös rakenteellisia haasteita, jotka johtuvat esimerkiksi tilastointiperusteista ja virallisiin rekistereihin kirjattavien taustatekijöiden suppeudesta¹¹. Tarve kehittää tilastotiedon tuotantoa ja viranomaisregistreitä on tunnistettu perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa¹².

⁸ Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023, s. 17–20.

⁹ Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023, s. 25–27.

¹⁰ Yhteenvedo perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2020–2023 valmistelua koskevista sidosryhmäkuulemisista syksyllä 2020, VN/13670/2019, s. 4–5.

¹¹ Rasisminvastainen toimintaohjelma, s. 37.

¹² Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023, s. 25–26.

Osa tunnistetuista perusoikeusongelmista on luonteeltaan sellaisia, joiden pelkistäminen indikaattoreiden avulla seurattaviksi kysymyksiksi on erityisen haastavaa. Indikaattoriseuranta onkin vain yksi palanen perusoikeuksien toteutumisen seurannassa. Indikaattorit toimivat ensisijaisesti tiedon kokoamisen välineenä, eikä niiden avulla päästä useinkaan pureutumaan syväälle monimutkaisten ilmiöiden taustatekijöihin ja syy-seuraussuhteisiin. On välttämätöntä, että tällaisiin ilmiöihin paneudutaan asianmukaisesti tutkimuksen keinoin¹³.

¹³ Ks. esim. tutkimuskooste rasismien ja syrjinnän kokemuksista, Rasisminvastainen toimintaohjelma, s. 37–46, ja Syrjintä Suomessa 2017–2019: Tietoraportti.

4 Indikaattoreihin perustuva seuranta

Indikaattoriseurannan lähtökohtana ovat säännöllisyys ja systemaattisuus, jotta indikaattoreiden avulla saadaan tietoa perusoikeuksien toteutumisen kehityksestä myös pidemmällä aikavälillä. Samaan aikaan indikaattoriseurantaan kohdistuu odotuksia myös kulloisenkin ajankohtaisen perusoikeustilanteen hahmottamiseksi. Toivottavaa on, että indikaattorit voisivat tuottaa hyödyllistä ja käytettävää tietoa myös lyhyemmällä aikavälillä.

Indikaattoritiedon julkaisua varten perustetaan verkkosivu, johon on tarkoitus koota päivittyvää tietoa indikaattoreiden kehityksestä havainnollisessa ja selkeässä muodossa. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista koskeva tieto on tällä hetkellä melko sirpaloitunutta. Yksi indikaattorisivun keskeisistä tavoitteista on koota tietoa eri lähteistä yhteen paikkaan. Verkkosivulla julkaistavan indikaattoritiedon päivittäminen riippuu kunkin indikaattorin tietolähteestä, sillä osa lähteistä päivittyy huomattavasti tiheämmin aikavälein kuin toiset. Indikaattorit ja niiden tietolähteet ovat keskenään eri tyyppisiä, mikä johtaa siihen, että verkkosivuilla tullaan julkaisemaan tietoa monessa eri muodossa. Määrällinen ja laadullinen data samoin kuin mahdollisuus eritellä tietoa vaihtelevat indikaattoreiden välillä.

Tärkeää on myös, että indikaattoritieto asetetaan oikeaan kontekstiin ja että sitä tulkitaan oikein. Tarkoituksena on julkaista neljän vuoden välein perus- ja ihmisoikeusindikaattoreilla seurattavissa kysymyksissä tapahtuneesta kehityksestä raportti, jossa analysoidaan tapahtunutta kehitystä ja taustoitetaan kehityskulkuja. Raportin laatimisessa voidaan tarpeen mukaan hyödyntää eri alojen tutkijoiden ja muiden asiantuntijoiden osaamista.

PERUS- JA IHMISOIKEUSINDIKAATTOREIDEN TAUSTA

5 Henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus ja oikeus elämään

5.1 Väkivalta

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Koettu väkivalta koko väestön tasolla eriteltynä	THL/FinSote-tutkimus THL/FinMonik-tutkimus OM & Ihmisoikeuskeskus/Perusoikeusbarometri FRA/Fundamental Rights Survey
b. Parisuhdeväkivalta i) Koettu fyysinen ja seksuaalinen parisuhdeväkivalta sukupuolen mukaan ii) Parisuhdeväkivallan uhrina kuolleet sukupuolittain iii) Turvakotipaikkojen lukumäärä iv) Väkivallan uhreille suunnattujen puhelinpalveluiden puhelumäärät v) SERI-tukikeskusten asiakasmäärät	Krimo/Kansallinen rikosuhritutkimus Krimo/Henkilökollisuusseuranta THL Nollalinja Rikosuhripäivystys Naistenlinja SERI-tukikeskukset
c. Lapsiin kohdistuva väkivalta i) Lapsiin kohdistunut vakava väkivalta ii) Lasten rikosuhrikokemukset iii) Esitutkintaviranomaisille ilmoitetut tapaukset verkkoon liittyvästä lapsiin kohdistuvasta seksuaalirikollisuudesta tai siihen liittyvästä kuvamateriaalista	Tilastokeskus/Kuolemansyyt-tilasto THL/Erikoissairaanhoidon hoitoilmoitusrekisteri Krimo/Nuorisoriikollisuuskysely THL/Kouluterveyskysely Keskusrikospoliisi

5.1.1 Koettu väkivalta koko väestön tasolla eriteltynä

Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä GREVIO on kehottanut Suomea keräämään tietoa väkivallan uhrien ja tekijöiden suhteesta, sukupuolesta, iästä, väkivallan muodosta ja maantieteellisestä sijainnista. GREVIO on lisäksi kehottanut Suomea myös tukemaan tutkimusta, joka koskee tiettyihin ryhmiin, kuten maahanmuuttajanaisiin ja etnisiin vähemmistöihin kuuluviin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.¹⁴

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova komitea (jatkossa CEDAW-komitea) on suositellut, että Suomi kokoaa tilastoja maahanmuuttajanaisten ja vammaisen naisten kokeman väkivallan muodoista. Komiteaa huolestuttaa se, että maahanmuuttajanaiset ovat erityisen alttiita väkivallan eri muodoille, kuten perheväkivallalle, naisten sukuelinten silpomiselle ja niin sanottuille kunniamurhille ja vammaiset naiset joutuvat usein seksuaalisen väkivallan uhreiksi.¹⁵

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vuonna 2020 antamassaan Suomea koskevassa tuomiossa todennut jäsenvaltioilla olevan positiivinen velvoite tehdä tarvittavat toimenpiteet lainkäyttöpiirissään olevien henkilöiden elämän turvaamiseksi. Tuomioistuin katsoi tämän sisältävän myös veloitteen varmistaa elämän suojelemiseksi asetetun sääntelyn toimivuus mm. valvonnan kautta.¹⁶

Tasa-arvovaltuutettu on vuoden 2018 kertomuksessaan eduskunnalle todennut, että väkivallan muodot, motiivit ja yleisyys vaihtelevat voimakkaasti sukupuolen mukaan. Eniten väkivaltaa kokevat miehet, sillä suurin osa väkivallasta on miesten keskinäistä väkivaltaa. Seksuaalisen väkivallan ja parisuhdeväkivallan uhrit ovat puolestaan tyypillisesti naisia. Väkivalta onkin näiden erojen johdosta hyvin sukupuolittunut ilmiö.¹⁷

¹⁴ GREVIO: Baseline Evaluation Report: Finland. Appendix I: List of proposals and suggestions by GREVIO. 2.9.2019, kohdat 7–10.

¹⁵ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohdat 30–33.

¹⁶ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: Kotilainen and Others v. Finland. 62439/12, 17.9.2020, kohta 66.

¹⁷ Tasa-arvovaltuutettu: Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. K 22/2018 vp, s. 104.

5.1.2 Parisuhdeväkivalta

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen toteutumista valvova komitea (jatkossa YK:n TSS-komitea) on esittänyt huolen kotiväkivallan yleisyydestä Suomessa sekä tukipalveluiden puutteellisuudesta ja kehottanut Suomea tarjoamaan perheväkivallan uhreille riittävän pääsyn turvakoteihin, oikeusapuun ja terveystalouteihin sekä oikeudellisiin keinoihin ja korvauksiin. Komitea on kehottanut Suomea myös lisäämään yleistä tietoisuutta perheväkivallasta sekä järjestämään aiheesta koulutuksia virkavallalle ja tuomareille.¹⁸

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen toimeenpanoa valvova YK:n ihmisoikeuskomitea on myös esittänyt huolensa naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja etenkin sen lisääntymisestä koronaviruspandemian aikana. Naisiin kohdistuvasta väkivallasta ilmoittaminen ja tekijöiden saattaminen vastuuseen ovat myös huolestuttavan matalalla tasolla ja turvakoteja, kriisikeskuksia ja tukipalveluita on liian vähän etenkin syrjäisemmillä seuduilla. Ihmisoikeuskomitea nostaa ongelmallisina esiin myös raiskauksen määrittelyn, pakkoavioliittojen kriminalisoinnin puuttumisen, lähestymiskieltojen saatavuuden ongelmat ja tehottomuuden sekä tuloksettomista lähestymiskieltohakemuksista hakijalle aiheutuvat kulut. Komitea otti suosituksissaan täytäntöönpanon nopeutettuun seurantaan kolme suositusta, joista yksi koski naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.¹⁹ Aiemmissä suosituksissaan ihmisoikeuskomitea on kehottanut Suomea tehostamaan ponnistelujaan ja ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin, mukaan lukien lainsäädäntöuudistuksiin, ehkäistäkseen ja torjuakseen tehokkaasti kaikkia naisiin kohdistuvan väkivallan, erityisesti seksuaalisen väkivallan, muotoja. Myös uhreille kohdistettujen palveluiden saatavuus ja niille annetut riittävät taloudelliset resurssit nousivat jo aiemmissä suosituksissa esiin.²⁰

CEDAW-komitea on antanut Suomelle useita suosituksia naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi ja uhrien auttamiseksi sekä kehottanut tehokkaasti koordinoimaan, valvomaan ja arvioimaan toteutettujen toimien tehokkuutta. Komitea on myös huolestunut siitä, ettei Pohjois-Suomessa ole turvakoteja perheväkivaltaa kokeneille saamelaisnaisille.²¹ Myös Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä GREVIO on kehottanut Suomea Istanbulin

¹⁸ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 22.

¹⁹ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 18 ja 19.

²⁰ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 22.8.2013, kohta 7.

²¹ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohdat 18, 19 ja 36.

sopimuksen syrjimättömän toimeenpanon varmistamiseksi parantamaan turvakotien alueellista saatavuutta. GREVIO on kehottanut Suomen viranomaisia myös varmistamaan, että kaikenlaisen nauttavan väkivallan, mukaan lukien perheväkivallan, sukupuolittuneeseen luonteeseen kiinnitetään tarvittava poliittinen huomio.²²

Myös YK:n kidutuksen vastainen komitea on nostanut esiin huolen nauttavan väkivallasta ja perheväkivallasta Suomessa.²³ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on pyytänyt Suomea toimittamaan ajantasaista tietoa perheväkivallasta ja siihen liittyvistä tuomioista sekä nauttavan väkivallan vähentämiseksi tehdyistä toimenpiteistä ja niiden vaikutuksesta.²⁴

Tasa-arvovaltuutettu on kertomuksessaan eduskunnalle todennut väkivallan olevan hyvin sukupuolittunut ilmiö ja parisuhdeväkivallan kohdistuvan tyypillisesti nauttaviin. Suomessa vuosina 2010–2017 kaikista täysi-ikäisistä henkirikoksen uhreiksi joutuneista naisista 60 %, kuoli entisen tai nykyisen miespuolisen parisuhdekumppanin surmaamana. Kyseinen henkirikostyyppi on Suomessa toiseksi yleisin. Tasa-arvovaltuutettu onkin nostanut esiin tarpeen uhrin ja tekijä sukupuolen sekä näiden keskinäisen suhteen tilastointiin ja analysointiin.²⁵

5.1.3 Lapsiin kohdistuva väkivalta

YK:n lapsen oikeuksien komitea on huolestunut siitä, että lasten hyväksikäyttöä ja laiminlyömistä sekä heihin kohdistuvaa väkivaltaa ja heille annettavia palveluja on tilastoitu Suomessa vain niukasti. Komitea on suosituksissaan kehottanut Suomea varmistamaan ruumiillisen kurituksen kieltävän lainsäädännön täysimittaisen täytäntöönpanon kaikissa olosuhteissa. Suomen tulisi komitean mukaan myös selvittää lasten hyväksikäytön ja laiminlyömisestä eri muotojen esiintymistä ja esiintyvyyttä sekä valtion politiikka näiden ilmiöiden estämiseksi ja antaa näistä tietoja seuraavassa määräämiskaisraportissaan. Komitea on kehottanut Suomea asettamaan ensisijaiseksi tavoit-

²² GREVIO: Baseline Evaluation Report: Finland. Appendix I: List of proposals and suggestions by GREVIO. 2.9.2019, kohdat 2 ja 3.

²³ YK:n kidutuksen vastainen komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 20.1.2017, kohdat 28 ja 29.

²⁴ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 15.

²⁵ Tasa-arvovaltuutettu: Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. K 22/2018 vp, s. 104–107.

teeksi kaikkien lapsiin kohdistuvan väkivallan muotojen poistamisen, keräämään tietoja toimista, jotka on tehty väkivallan estämiseksi ja käsittelemiseksi sekä vahvistamaan kansallisen tietojen keruun, analysoinnin ja levittämisen järjestelmää.²⁶

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on pyytänyt ajantasaista tietoa lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta lainsäädännöstä sekä tietoa toimenpiteistä, joilla siihen puututaan. Komitea on myös aiemmin pyytänyt Suomelta tietoa niistä toimenpiteistä, joilla pyritään suojelemaan lapsia verkossa tapahtuvalta hyväksikäytöltä.²⁷ Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on huolestunut myös siitä, että tyttöihin raportoidaan kohdistuvan laajalti seksuaalista ja sukupuoleen perustuvaa häirintää sekä kiusaamista, myös Internetissä ja matkapuhelinten välityksellä. Komitea suosittelee, että Suomi selvittää digitaalisessa mediassa, erityisesti Internetissä, tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen ahdistelun esiintyvyyttä ja vahvistaa keinoja selvittää rikoksia ja rankaista rikoksentekejiä sekä vahvistaa tarvittavat oikeudelliset, hallinnolliset ja poliittiset toimet digitaalisessa mediassa esiintyvän väkivallan torjumiseksi.²⁸

Euroopan neuvoston yleissopimusta lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan valvova Lanzarote-komitea on vuonna 2018 julkaisemassa raportissaan antanut jäsenmaille useita suosituksia lasten tehokkaammaksi suojelemiseksi seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Suositukset on kohdistettu kaikille sopimuksen jäsenmaille ja ne koskevat mm. hyväksikäyttötapausten raportointia sekä tietoisuuden lisäämistä.²⁹

Perustuslakivaliokunta on pitänyt tarpeellisena kehittää tilastointia ja tutkimusta nykyistä luotettavamman kokonaiskuvan saamiseksi lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja viitannut myös oikeusasiamiehen, sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan sekä lakivaliokunnan lausuntojen tukevan tätä.³⁰

²⁶ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohdat 17, 35, 37 ja 38.

²⁷ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 10.

²⁸ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohta 53 ja 58.

²⁹ Lanzarote-komitea: Protection of children against sexual abuse in the circle of trust: The strategies. 2nd implementation report, 31.1.2018.

³⁰ PeVM 7/2006 vp, Oikeusasiamiehen erilliskertomus 2006: lapsi, perheväkivalta ja viiranomaisten vastuu, s. 3.

5.2 Itsemääräämisoikeus ympärivuorokautisissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Itsemääräämisoikeus vammaisten henkilöiden asumisyksiköissä i) Itsemääräämisoikeuden rajoitukset ii) Itsemääräämisoikeuden edistämiseksi tehdyt toimet	Valvira Laillisuusvalvojen ratkaisukäytäntö Aluehallintovirastot
b. Itsemääräämisoikeus lastensuojelulaitoksissa i) Itsemääräämisoikeuden rajoitukset ii) Itsemääräämisoikeuden edistämiseksi tehdyt toimet	Valvira Laillisuusvalvojen ratkaisukäytäntö Aluehallintovirastot
c. Itsemääräämisoikeus psykiatrisessa sairaalahoidossa i) Itsemääräämisoikeuden rajoitukset ii) Itsemääräämisoikeuden edistämiseksi tehdyt toimet	THL/Hoitoilmoitusrekisterit Valvira Laillisuusvalvojen ratkaisukäytäntö Aluehallintovirastot
d. Itsemääräämisoikeus vanhustenhuollon yksiköissä i) Itsemääräämisoikeuden rajoitukset ii) Itsemääräämisoikeuden edistämiseksi tehdyt toimet	Valvira Laillisuusvalvojen ratkaisukäytäntö Aluehallintovirastot

5.2.1 Itsemääräämisoikeus vammaisten henkilöiden asumisyksiköissä

YK:n ihmisoikeuskomitea on esittänyt vammaisiin henkilöihin kohdistettavien rajoitustoimenpiteiden ja tahdosta riippumattoman erityishuollon ilman laillista perustetta tai oikeusturvatakeita olevan ongelmia Suomessa. On tärkeä huomata, että YK:n ihmisoikeuskomitea sisällyttää myös muistisairaat vanhukset viittauksessaan vammaisiin henkilöihin. Suomessa yleensä eritellään ja raportoidaan vammaisten ja vanhusten oikeuksista tai oikeuksien toteutumisen puutteesta erikseen.

Suomen tulisikin komitean mukaan varmistaa sekä lain että käytännön tasolla, että vajaavalttaisten vammaisten henkilöiden tahdonvastaisessa rajoittamisessa ja erityishuollossa on tehty kaikki henkilön vapaan, etukäteen annetun ja tietoisin suostumuksen saamiseksi ja että siinä noudatetaan oikeudellisia ja menettelyllisiä takeita. Suomen tulee myös huolehtia laitoshoidon tehokkaasta valvonnasta.³¹ Suomessa laitoshoidolla tarkoitetaan hoitoa, huolenpitoa tai kuntoutusta henkilölle silloin, kun näitä sosiaalihuollon tai terveydenhuollon palveluita ei ole mahdollista järjestää henkilön omassa kodissa. Laitushoito voi olla lyhyt- tai pitkäkestoista. YK:n lapsen oikeuksien komitea on esittänyt puolestaan huolen siitä, ettei vammaisten lasten oikeus tulla kuulluiksi toteudu asianmukaisesti ja todennut, että myös vammaisten lasten mielipiteille olisi annettava asianmukainen paino lapsen iän ja kehitysasteen mukaisesti.³²

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan vammaisten henkilöiden laitoshoidossa itsemääräämisoikeuden rajoittamiskäytännöt vaihtelevat. Kehitysvammaisten erityishuollossa annetun lain käytännön soveltamisessa on epätietoisuutta, puutteita ja laiminlyöntejä. Rajoitustoimilta voi puuttua kokonaan lainsäädännöllinen perusta ja ne voivat olla liiallisia tai epäyhtenäisiä. Lisäksi rajoittamiskäytäntöjen valvonta on riittämätöntä.³³

CEDAW-komitea on esittänyt huolensa säännöksistä, jotka mahdollistavat kehitysvammaisten ja psyykkisesti sairaiden naisten steriloinnin ja raskauden ehkäisemisen kolmannen osapuolen (laillisen edustajan) suostumuksella, jos nainen katsotaan kykenemättömäksi antamaan omaa suostumustaan. Komitea on kehottanut Suomea ryhtymään välittömästi toimiin kumotakseen steriloilmlain 2 §:n, joka mahdollistaa rajoitetusti oikeustoimikelpoisten tai vajaavalttaisten vammaisten naisten steriloinnin ilman heidän omaa suostumustaan.³⁴ Myös YK:n TSS-komitea on nostanut esiin huolen naisten ja tyttöjen, joilla on älyllinen kehitysvamma, seksuaali- ja lisääntymisterveyteen koskevien oikeuksien toteutumisesta ja kehottanut Suomea suojelemaan näitä oikeuksia ja kehittämään päätöksentekoon tarjottavaa tukea.³⁵

³¹ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 30 ja 31.

³² YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohdat 28 ja 29.

³³ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, s. 130.

³⁴ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohdat 28 ja 29.

³⁵ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 26.

5.2.2 Itsemääräämisoikeus lastensuojelulaitoksissa

Eduskunnan oikeusasiamies on nostanut kymmenen keskeisen perus- ja ihmisoikeusongelman listalle sekä lastensuojelun puutteet että laitoksissa olevien itsemääräämisoikeutta loukkaavat rajoittamiskäytännöt. Rajoitustoimilta voi puuttua kokonaan lain-säädännöllinen perusta ja ne voivat olla liiallisia tai epäyhtenäisiä. Lisäksi rajoittamiskäytäntöjen valvonta on riittämätöntä. Rajoitustoimia tehdään myös lainvastaisesti ja rajanveto hyväksyttävän kasvatuksellisen rajojen asettamisen ja perusoikeuksien rajoittamisen välillä on hämärtynt. ³⁶ Perustuslakivaliokunta on katsonut, että laillisuusvalvonnan yhteydessä esiin tulleet perusoikeusturvaan liittyvät ongelmat yksityisten lastensuojelulaitosten sijaishuoltoon määrättyihin lapsiin kohdistuvissa rajoitustoimenpiteissä eivät ole vähäisiä. Valiokunta onkin katsonut, että valtioneuvoston tulee tarkoin seurata lastensuojelulain noudattamista ja toimivuutta sekä yksityisten lastensuojelulaitosten toimintaa. ³⁷

YK:n lapsen oikeuksien komitea on huolestunut siitä, ettei lapsia kuulla riittävästi huostaanottoasioissa. Lasten mielipiteille olisi annettava asianmukainen paino lapsen iän ja kehitysasteen mukaisesti. ³⁸

5.2.3 Itsemääräämisoikeus psykiatrisessa sairaalahoitossa

YK:n ihmisoikeuskomitea on kehottanut Suomea varmistamaan sekä lain tasolla että käytännössä, että tahdosta riippumatonta hoitoa käytetään ainoastaan silloin, kun se on kohtuullista ja välttämätöntä yksilön tai muiden henkilöiden suojelemiseksi ja sitä käytetään ainoastaan viimesijaisena keinona ja mahdollisimman lyhyen ajan. Tällaiseen laitoshoitoon tulee kohdistua oikeudellisia arviointeja, yksilöllä tulee olla käytössä tehokkaat oikeussuojakeinot ja väärinkäytökset tulee tutkia perusteellisesti. ³⁹

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vuonna 2012 antamassaan Suomea koskevassa ratkaisussa käsitellyt tahdosta riippumatonta sairaalahoitoa ja pakkolääkitystä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan kansallinen sääntely ei antanut riittävä

³⁶ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, s. 129–130.

³⁷ PeVL 64/2018 vp, s. 5.

³⁸ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohdat 28 ja 29.

³⁹ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 30 ja 31.

suoja mielivaltaa vastaan eikä siten täyttänyt Euroopan ihmisoikeussopimuksen edellytyksiä. Joitain lainsäädäntömuutoksia on tehty, mutta tuomiota ei vielä ole kaikilta osin pantu täytäntöön. Tuomion täytäntöönpanoa valvotaan Euroopan neuvoston ministerikomitean tehostetussa menettelyssä.⁴⁰

YK:n kidutuksen vastainen komitea on kehottanut Suomea kehittämään selkeää ja täsmällistä lainsäädäntöä tehokkaiden oikeussuojakeinojen varmistamiseksi. Suomen tulisi myös vahvistaa henkisesti tai psykososiaalisesti vammaisten itsemääräämisoikeutta ja varmistaa, että heidän sijoittamisensa laitoksiin perustuu vapaaseen ja tietoon perustuvaan suostumukseen, heillä on käytössään tehokkaat muutoksenhakukeinot ja he voivat saattaa tahdosta riippumattoman hoidon oikeuden arvioitavaksi.⁴¹

Eduskunnan oikeusasiamies on katsonut, että laitoksissa olevien itsemääräämisoikeutta loukkaavat rajoituskäytännöt ovat keskeinen perus- ja ihmisoikeusongelma Suomessa. Rajoitustoimilta voi puuttua kokonaan lainsäädännöllinen perusta ja ne voivat olla liiallisia tai epäyhtenäisiä. Lisäksi rajoittamiskäytäntöjen valvonta on riittämätöntä.⁴²

5.2.4 Itsemääräämisoikeus vanhustenhuollon yksiköissä

YK:n TSS-komitea suosittelee, että Suomi takaa lainsäädännössään vanhusten oikeudet sekä itsenäiseen asumiseen että kohtuuhintaiseen ja hyvälaatuiseen hoivaan, palveluasuminen mukaan lukien, sekä itsemääräämisoikeuden sekä jatkaa ja seuraa näiden oikeuksien toteutumista uudistaessaan sosiaalipalveluja.⁴³ Myös YK:n ihmisoikeuskomitea on esittänyt huolen muistisairaiden vanhusten itsemääräämisoikeuden toteutumisesta suomalaisissa laitoksissa ja kehottanut Suomea ryhtymään toimenpiteisiin tilanteen parantamiseksi.⁴⁴

⁴⁰ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: tuomio X v. Finland. 34806/04, 3.7.2012, kohdat 169–171.

⁴¹ YK:n kidutuksen vastainen komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 20.1.2017, kohta 23.

⁴² Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, s. 130.

⁴³ YK:n YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohta 35

⁴⁴ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 30 ja 31.

Eduskunnan oikeusasiamies on katsonut puutteiden vanhusten oloissa ja kohtelussa kuuluvan kymmenen keskeisen perus- ja ihmisoikeusongelman joukkoon Suomessa. Vanhustenhoidossa käytettävien itsemääräämisoikeutta rajoittavien toimenpiteiden tulisi perustua lakiin, mutta tarvittava säädöspohja puuttuu. Lisäksi rajoitustoimenpiteitä käytetään sellaisissakin tilanteissa, joissa myös muita keinoja olisi käytettävissä.⁴⁵

5.3 Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien itsemääräämisoikeus

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Sukupuolen korjaamiseen liittyvän sterilisaatiovaatimuksen poistaminen	Lainmuutos ja sen toimeenpanon seuranta
b. Juridisen sukupuolimerkinnän korjaamisen irrottaminen lääketieteellisestä hoidosta	Lainmuutos ja sen toimeenpanon seuranta
c. Sukupuolidysforian lääketieteelliseen hoitoon pääsy	STM Yliopistosairaalat Järjestöjen tiedot ja arvio
d. Intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeuden vahvistaminen	STM Yliopistosairaalat Järjestöjen tiedot ja arvio

YK:n ihmisoikeuskomitea on esittänyt Suomelle huolensa sukupuolimerkinnän korjaamiseksi tarvittavan prosessin pituudesta, siihen liittyvästä sterilisointivaatimuksesta ja lääketieteellisen diagnoosin vaatimuksesta. Komitea on ollut huolissaan myös transsukupuolisten lasten mahdollisuuksista sukupuolimerkinnän korjaamiseen. Komitea on nostanut ongelmana tarkasteluun myös intersukupuolisille lapsille suoritettuja lääketieteellisiä toimenpiteitä, sillä ne perustuvat usein stereotyyppisiin näkemyksiin sukupuolirooleista ja niitä toteutetaan lapsille ennen kuin he ovat riittävän vanhoja antamaan tietoon perustuvan vapaan suostumuksensa toimenpiteeseen. Suomen tulisikin komitean mukaan muuttaa sukupuolen tunnistamiseen liittyvää prosessiaan, estää intersukupuolisille lapsille ilman heidän suostumustaan suoritettavat peruuttamattomat

⁴⁵ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, s. 129.

toimenpiteet, ellei toimenpide ole terveydellisistä syistä välttämätön sekä taata tällaisten toimenpiteiden uhreille pääsy tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin.⁴⁶

YK:n yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa vuonna 2017 Suomea kehoitettiin poistamaan transsukupuolisia henkilöitä koskevat vaatimukset steriloinnista tai lisääntymiskyvyttömyydestä, lääketieteellisestä hoidosta ja mielenterveyden diagnosoinnista edellytyksinä heidän sukupuoli-identiteettinsä vahvistamiselle oikeudellisesti ja varmistamaan, että intersukupuolisiin vauvoihin ja lapsiin kohdistettavissa lääketieteellisissä toimenpiteissä otetaan huomioon lapsen etu.⁴⁷ Myös CEDAW-komitea on suositellut, että Suomi muuttaa pikaisesti lakia transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta varmistukseksi, että transsukupuolisten henkilöiden sukupuoli vahvistetaan vaatimatta heitä mukautumaan stereotyyppisiin käsityksiin maskuliinisesta tai feminiinisestä ulkonäöstä tai käyttäytymisestä ja ettei laki edellytä henkilöiden suostumista sterilisaatioon.⁴⁸ Sterilisaatiovaatimukseen on kiinnittänyt huomiota myös Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, joka on pyytänyt Suomea toimittamaan tietoa tilanteen kehityksestä⁴⁹, sekä GREVIO, joka on kehottanut Suomea tutkimuksen keinoin puuttumaan pakkosterilisaatioihin ja muihin naisiin kohdistuvan väkivallan muotoihin⁵⁰.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vuonna 2017 katsonut, että korkean sterilisaatioriskin sisältävien toimenpiteiden tai lääketieteellisen operaation edellyttäminen vastoin henkilön tahtoa transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetin vahvistamiseksi tarkoittaa puuttumista henkilön fyysiseen koskemattomuuteen ja siten Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvatun yksityiselämän suojan loukkausta.⁵¹

Tasa-arvovaltuutettu on vuoden 2018 kertomuksessaan eduskunnalle antanut YK:n suositusten kanssa linjassa olevat suositukset, että vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä poistettaisiin translain sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä. Lisäksi sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen olisi erotettava sukupuoliristiriidan lääketieteellisistä diagnooseista ja hoidoista, sekä sukupuoliristiriidan lääketieteellinen hoito tulisi

⁴⁶ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 20 ja 21.

⁴⁷ YK:n ihmisoikeusneuvosto: Universal periodic review: Finland. Matrix of recommendations. 21.9.2017, kohdat 100.46–100.53.

⁴⁸ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohta 29.

⁴⁹ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2017 – Finland. January 2018, s. 9–10.

⁵⁰ GREVIO: Baseline Evaluation Report: Finland. 2.9.2019, kohta 51.

⁵¹ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: tuomio A.P., Garçon and Nicot v. France. 79885/12, 52471/13 and 52596/13, 6.4.2017.

turvata osana julkisia terveystalvaeluja. Tasa-arvovaltuutettu suositteli myös, että intersukupuolisten lasten lääketieteellisesti tarpeeton sukuelinkirurgia lopetettaisiin.⁵²

Tasa-arvovaltuutetun suositukset ovat linjassa myös Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) vuoden 2019 raportin suositusten kanssa. ECRI on suosittanut, että Suomen tulisi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaisesti, muuttaa lainsäädäntöään niin, että vaatimus hedelmättömyydestä ja sterilisoinnista transseksuaalin sukupuolen juridisen vahvistamisen edellytyksenä poistettaisiin ja että Suomen täytyisi lisätä palveluja sukupuolen korjausta haluaville koska odotusajat ovat pitkiä. Lisäksi Suomen tulisi harkita ulkomailla tehtyjen sukupuolenkorjaustoimenpiteiden kustannusten korjaamista siihen asti kunnes palveluita on lisätty.⁵³

5.4 Säilöönotto

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Ulkomaalaislain perusteella tehdyt säilöönnotot	Maahanmuuttovirasto SM
i) Säilöön otettujen henkilöiden kokonaismäärä	
ii) Alaikäisten säilöön otettujen henkilöiden määrä	
b. Säilöönoton mediaanikesto	Maahanmuuttovirasto SM

YK:n ihmisoikeuskomitea on vuonna 2013 kehottanut Suomea käyttämään vaihtoehtoja turvapaikanhakijoiden ja laittomasti maassa oleskelevien maahanmuuttajien säilöön ottamiselle aina kuin se on mahdollista. Suomen tulisi myös varmistaa, että säilöönotto maahanmuuttotarkoituksia varten on perusteltua sekä kohtuullista, tarpeellista ja oikeasuhtaista erityisolosuhteiden valossa, että sitä voidaan arvioida uudelleen

⁵² Tasa-arvovaltuutettu: Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. K 22/2018 vp, s. 89.

⁵³ Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI): Suomea koskeva raportti, viides raportointikierrös. 10.9.2019, s. 34–35.

sekä että siitä voidaan valittaa tuomioistuimeen kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 9 artiklan vaatimusten mukaisesti.⁵⁴ Viimeisimmässä, keväällä 2021 antamissaan suosituksissa ihmisoikeuskomitea on huomionnut säilöönnotolle kehitetyt vaihtoehdot, mutta on ollut huolissaan niihin liittyvistä rajoittavista ilmoittautumisvelvollisuuksista. Komitea on kehottanut Suomea lisäämään säilöönnoton vaihtoehtojen käyttämistä ja käyttämään säilöönnottoa vain viimesijaisena keinona sekä harkitsemaan lasten säilöönottamisen täyskieltoa maahanmuuttoasioissa. Komitea myös kehotti Suomea parantamaan tiedonkeruuta säilöönnottoa ja sen vaihtoehtoja koskien, sillä se on ollut Suomessa komitean näkemyksen mukaan riittämätöntä.⁵⁵

YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut, että Suomi varmistaa, että turvapaikanhakijalapsia otetaan säilöön vasta viimesijaisena toimenpiteenä ja mahdollisimman lyhyeksi ajaksi, kun muut vaihtoehtoiset toimet eivät ole mahdollisia.⁵⁶ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on suositellut, että Suomi ylläpitää vastaanottokeskuksissa riittäviä valmiuksia tarjota asianmukaista suojaa, peruspalveluja ja humanitaarista apua varmistaakseen, ettei turvapaikanhakijoita pidetä säilössä rangaistuksenluonteisissa olosuhteissa.⁵⁷ YK:n kidutuksen vastainen komitea on esittänyt huolensa paitsi ulkomaalaisten säilöönnotoista myös siitä, että säilöönnotettujen turvapaikanhakijoiden ja paperittomien henkilöiden määrästä ei ole tilastotietoa ja kehottanut tuottamaan siitä disagregoitua tietoa.⁵⁸

⁵⁴ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 22.8.2013, kohta 10.

⁵⁵ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 32 ja 33.

⁵⁶ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohta 60.

⁵⁷ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohta 25.

⁵⁸ YK:n kidutuksen vastainen komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 20.1.2017, kohdat 12 ja 13.

5.5 Ihmiskauppa

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Ihmiskaupan vastaisen työn resurssit	OM STM SM Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä Syyttäjälaitos Aluehallintoviranomaiset Poliisihallitus
b. Viranomaisten tietoon tullut ihmiskauppa	Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosikatsaukset
i) Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaiden määrä	Poliisin, syyttäjävirston ja tuomioistuinvirston tiedot
ii) Ihmiskauppaan liittyvät rikosprosessitilastot	Neliapila-järjestöjen (Monika-Naiset liitto ry, Pakolaisneuvonta ry, Pro-tukipiste ry ja Rikosuhripäivystys ry) kysely
iii) Osuus Neliapila-järjestöjen kyselyyn vastanneista, joka ei ole halunnut viranomaispalveluiden piiriin	Maahanmuuttovirstasto
iv) Ihmiskaupan ja työperäisen hyväksikäytön perusteella myönnettyjen oleskelulupien määrä	

Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmä GRETA on antanut Suomelle useita suosituksia ihmiskauppaan liittyen. Ihmiskaupan vastaisten toimenpiteiden valmistelemiseksi, valvomiseksi ja arvioimiseksi Suomen tulisi kehittää ja ylläpitää kattavaa ja yhdenmukaista tiedonkeruujärjestelmää, johon kootaan luotettavaa ja disaggregoitua tilastotietoa ihmiskaupasta ja sen uhreista tärkeimmiltä ihmiskaupan parissa työskenteleviltä tahoilta. GRETA on kehottanut Suomea panostamaan viranomaisten työperäistä ihmiskauppaa ja uhrien oikeuksia koskevan tietoisuuden lisäämiseen sekä työsuojelutarkastajien kouluttamiseen. GRETA on myös kehottanut Suomea ryhtymään toimiin sen varmistamiseksi, että ihmiskaupan uhrit tunnustetaan

ja he pääsevät avun ja suojelun piiriin, varmistamaan riittävän rahoituksen ihmiskaupan parissa työskenteleville järjestöille sekä huolehtimaan ihmiskaupan vastaista työtä tekevien henkilöiden koulutuksesta.⁵⁹

GRETA on myös nostanut esiin huolen siitä, miten vaatimus yhteistyöhön viranomaisien kanssa vaikuttaa ihmiskaupan uhrien tilanteeseen. Lisäksi uhrien suojelu oikeusprosessin aikana, pakotettuina tehtyjen tekojen rankaisemattomuuden toteutuminen ja uhrien mahdollisuudet saada oleskelulupa ovat nousseet esiin. Myös syytteeseen ja tuomioon johtaneiden tapausten matala määrä on herättänyt huolta, ja GRETA onkin kehottanut viranomaisia varmistamaan, että ihmiskaupparikokset tutkitaan ja niistä rangaistaan tehokkaasti.⁶⁰

YK:n ihmisoikeuskomitean mukaan Suomen tulisi jatkaa ponnistelujaan ihmiskaupan torjumiseksi ja harkita lainsäädäntönsä muuttamista niin, että ihmiskaupan uhrit, erityisesti naispuoliset seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön uhrit, tunnistetaan sellaisiksi, jotta heille voidaan antaa tarkoituksenmukaista apua ja suojelua. Suomen tulisi myös toteuttaa kampanjoita yleisen tietoisuuden parantamiseksi, jatkaa poliisin ja maahanmuuttoa hoitavien virkamiesten kouluttamista ja vahvistaa yhteistyöjärjestelyjä naapurimaiden kanssa ihmiskaupan ehkäisemiseksi.⁶¹

CEDAW-komitea on suositellut, että Suomi tarkistaa ihmiskauppaa koskevaa lainsäädäntöään ja antaa selkeät määritelmät ihmiskaupasta ja parituksesta varmistukseksi, että niiden uhrit tunnistetaan ja heitä suojellaan ja autetaan asianmukaisesti. Komitea on suositellut myös, että Suomi arvioi ihmiskaupan uhrien riskin tulla karkotetuiksi maasta ulkomaalaislain perusteella ja esittää muutettavaksi ulkomaalaislakia tarvittavilta osin, sekä varmistaa, että ihmiskaupan uhreiksi joutuneet naiset ja tytöt saavat lääketieteellistä hoitoa, oikeudellista ja psykososiaalista neuvontaa, asianmukaisen asumisen, koulutusta ja toimeentulomahdollisuuksia ja että he pääsevät kuntoutus- ja sopeuttamisohjelmiin riippumatta kyvystään tai tahdostaan todistaa tekijöitä vastaan.⁶²

⁵⁹ GRETA: Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland. 5.6.2019, (CP(2019)6), kohdat 43, 111, 131, 187 ja 202.

⁶⁰ GRETA: Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland. 5.6.2019, (CP(2019)6), kohdat 153, 166, 215 ja 221.

⁶¹ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 22.8.2013, kohta 9.

⁶² CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohta 21.

YK:n kidutuksen vastainen komitea on ollut huolissaan ihmiskaupan vastaisen työn resursseista Suomessa. Se on kehottanut Suomea kehittämään kokonaisvaltaiset ja koordinoitut rakenteet ihmiskaupan vastaiseen työhön, tarjoamaan viranomaisille koulutusta ja ohjeita uhrien tunnistamisesta sekä tapausten tutkinnasta ja syyttämisestä ja tekijöiden rankaisemisesta. Myös uhrien suojelemista ja tukemista tulisi komitean mukaan Suomessa kehittää.⁶³

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on viimeisimmissä päätelmissään toistanut pyyntönsä saada tietoa toimenpiteistä, joilla vahvistetaan lapsikaupan valvontaa ja arviointia sekä siihen liittyvää koulutusta. Komitea on pyytänyt Suomelta tietoa ihmiskaupan uhreiksi joutuneiden lasten tunnistamista koskevista toimenpiteistä sekä toimenpiteistä, joilla pyritään estämään lasten joutuminen ihmiskaupan uhreiksi.⁶⁴

5.6 Viharikollisuus

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Poliisin tietoon tullut viharikollisuus	Poliisiammattikorkeakoulu/Poliisin tietoon tullut viharikollisuus -julkaisu

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa kansainvälistä yleissopimusta valvova YK:n ihmisoikeuskomitea on ollut huolissaan haavoittuvien ryhmien ja vähemmistöryhmien etenkin mediassa ja sosiaalisessa mediassa kohtaamasta suvaitsemattomuudesta, ennakkoluuloista, vihapuheesta ja viharikoksista Suomessa. Komitea harmittelee, ettei toimenpiteiden vaikutuksista ja tehokkuudesta ole tarkkaa tietoa ja tiedonkeruu on riittämätöntä. Komitea onkin suositellut, että Suomi lisää panostustaan syrjinnän vastaiseen työhön, jonka piiriin kuuluu myös väkivalta, joka kohdistuu henkilöön tämän etnisen alkuperän, rodun, sukupuoli-identiteetin, seksuaalisen suuntautumisen tai uskonnon takia. Komitea on nimenomaisesti kehottanut Suomea muiden toimien ohella kehittämään tiedonkeruuta sekä kannustamaan viharikosten ilmoittamista poliisille. Komitea otti täytäntöönpanon nopeutettuun seurantaan kolme suositusta, joista yksi koski vihapuhetta ja viharikoksia.⁶⁵

⁶³ YK:n kidutuksen vastainen komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 20.1.2017, kohdat 30 ja 31.

⁶⁴ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 11.

⁶⁵ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 14 ja 15.

YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on vuonna 2017 antamissaan päätelmissä esittänyt huolensa rassistisiin motiiveihin perustuvien viharikosten huomattavasta ja kasvavasta esiintyvyydestä sekä siitä, että suhteellisen harvat viharikokset ovat johtaneet syytteen nostamiseen. Komitea pani huolestuneena merkille kasvavan vihamielisyyden ulkomaalaistaustaisiksi oletettuja ihmisiä, kuten romaneja, muslimeja, somaleja, venäläisiä ja ruotsinkielisiä kohtaan. Komitea suositteli, että Suomi muun muassa tutkii tehokkaasti rassistisen vihapuheen, yllyttämisen rotuvihaan ja rotuun perustuvat väkivaltatapaukset sekä kohdistaa asianmukaiset syyte- ja seuraamustoimet niihin, jotka ovat vastuussa näistä teoista sekä antaa seuraavassa raportissaan tilastotiedot viharikosten, niitä koskevien tuomioiden ja niiden tekijöille tuomittujen rangaistusten määrästä ja luonteesta sekä näiden rikosten uhreille mahdollisesti myönnettyistä korvauksista.⁶⁶

Euroopan neuvoston ministerikomitea on suosittellut, että Suomessa välittömästi lisätään ja vahvistetaan viharikoksia käsittelevien lainkäyttöviranomaisten resursseja ja tarjotaan tarvittavaa koulutusta, jotta viharikoksia voidaan ehkäistä ja torjua tehokkaasti ja jotta kantelujen käsittelyaikoja voidaan lyhentää. Suvaitsevaisuutta ja kulttuurivälisestä vuoropuhelua edistävien toimien rahoituksen osalta siirrytään hanke pohjaisesta rakenteellisempaan ja kestävämpään lähestymistapaan.⁶⁷

ECRI on vuoden 2019 raportissaan antanut Suomelle suosituksen, että viranomaisten tulisi perustaa kattava tiedonkeruujärjestelmä, jolla saataisiin yhtenäinen ja yhdenmukainen kuva rassistisista sekä homo- ja transfobisista vihapuhe- ja viharikostapauksista. Järjestelmässä olevaa tietoa tulisi pystyä erittelemään rikostyyppin, vihamotivaatiotyyppin ja kohderyhmän mukaan ja tiedot oikeudellisesta seurannasta ja tuloksista tulisi sisällyttää myös järjestelmään. Kerättyjen tietojen tulisi olla yleisesti saatavilla.⁶⁸

Suosituksien ryhtyä toimiin viharikoksia vastaan nostetaan esiin myös YK:n ihmisoikeusneuvoston antamissa suosituksissa⁶⁹ ja myös kansallisesti ihmisoikeusvaltuuskunta on nostanut esiin huolen viharikosten lisääntymisestä ja suosittellut kehittämään uusia keinoja etenkin antisemitismiin ja islamofobiaan pohjautuvan viharikollisuuden

⁶⁶ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohdat 10 ja 11.

⁶⁷ Euroopan neuvoston ministerikomitea: Resolution CM/ResCMN(2020)1 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Finland. 12.2.2020, kohta 1.

⁶⁸ Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI): Suomea koskeva raportti, viides raportointikierron. 10.9.2019, s. 17.

⁶⁹ YK:n ihmisoikeusneuvosto: Universal periodic review: Finland. Matrix of recommendations. 21.9.2017, kohdat 100.58, 100.62, 100.63, 100.65 ja 100.72.

torjuntaan⁷⁰. CEDAW-komitea on puolestaan kehottanut Suomea tehostamaan toimia, joilla puututaan etnisiin vähemmistöihin kuuluviin ja muihin naisiin ja tyttöihin kohdistuvaan vihapuheeseen joukkoviestimissä, mukaan lukien internetin keskustelupalstat ja sosiaalinen media.⁷¹

⁷⁰ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 12–14.

⁷¹ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohta 15.

6 Oikeusturva ja hyvä hallinto

6.1 Oikeusturvan saatavuus

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Turvapaikanhakijoiden oikeusturva	OM
i) Turvapaikanhakijoiden oikeusavun kehitys	SM Valvontalautakunta
ii) Turvapaikkapuhutteluiden ja niissä suoritettun tulkkauksen laatu	Maahanmuuttovirasto
b. Oikeudenkäyntien kesto	Tuomioistuinvirasto
i) Oikeudenkäyntien keskimääräinen kesto siviili- ja rikosasioissa sekä hallintoasioissa	Valtiokonttori
ii) Oikeudenkäyntien viivästymisestä maksetut korvaukset	

6.1.1 Turvapaikanhakijoiden oikeusturva

Eduskunnan oikeusasiamies on nostanut ulkomaalaisten oikeusavun puutteet kymmenen keskeisen suomalaisen perus- ja ihmisoikeusongelman joukkoon. Turvapaikanhakijoiden oikeusapua on rajoitettu siten, että moni turvapaikanhakija jää ilman oikeusapua ensi vaiheessa. Tällä on voinut olla oikeusturvan ja myös muutoksenhakuvaiheen kannalta ongelmallisia seurauksia. Oikeudellisen neuvonnan puute voi johtaa epätietoisuuteen omista oikeuksista ja omasta tilanteesta. Myös asioiden käsittelyajat ovat pidentyneet lainvastaisesti.⁷² Turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa on vahvistettu hiljattain lakimuutoksella⁷³, ja on perusteltua seurata, miten oikeusturva kehittyy.

YK:n ihmisoikeuskomitea on kehottanut Suomea jatkamaan pyrkimyksiä tarjota turvapaikanhakijoille pääsy laadukkaisiin oikeusapupalveluihin koko turvapaikkaprosessin

⁷² Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, s. 130–131.

⁷³ HE 247/2020 vp.

ajan sekä varmistamaan, etteivät uuden tiedon esittelyä myöhempien hakemusten yhteydessä koskevat rajoitukset johda palautuskiellon rikkomiseen.⁷⁴ Komitea on myös aiemmissa suosituksissaan kehottanut Suomea varmistamaan, että kaikki suojelun tarpeessa olevat henkilöt saavat asianmukaista ja oikeudenmukaista kohtelua kaikissa turvapaikkamenettelyissä ja, että nopeutettua turvapaikkamenettelyä koskevilla valituksilla on lykkäävä vaikutus.⁷⁵

YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on esittänyt huolen siitä, että Suomi on vuoden 2015 jälkeen tehnyt useita lainsäädännön muutoksia, jotka heikentävät turvapaikanhakijoiden, pakolaisten ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien maahanmuuttajien suojelua. Komitea on suositellut, että Suomi varmistaa, etteivät sen voimassa oleva lainsäädäntö ja muut rajoitukset, jotka koskevat muiden kuin Suomen kansalaisten poistamista sen lainkäyttöalueelta, tarkoitukseltaan tai vaikutukseltaan syrji ketään rodun, ihonvärin tai etnisen tai kansallisen alkuperän perusteella ja että muilla kuin Suomen kansalaisilla on maastapoistamismenettelyissä yhdenvertaisesti käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot palauttamisvaatimuksia vastaan.⁷⁶

YK:n kidutuksen vastainen komitea on kehottanut Suomea varmistamaan, että kaikki turvapaikkahakemukset arvioidaan tapauskohtaisesti ja yksilöllisesti, oikeusapua on saatavilla kaikissa turvapaikkaprosessin vaiheissa, tarjolla on tehokkaat muutoshakumekanismit ja lainsäädäntö mahdollistaa muutoksenhausta seuraavaan lykkäävän vaikutuksen karkotusmääräyksiin. Komitea kehottaa Suomea myös varmistamaan palautuskiellon toteutumisen.⁷⁷

Sukupuolisensitiivisten turvapaikkamenettelyjen edistämiseksi Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä GREVIO on kehottanut Maahanmuuttovirastoa mm. varmistamaan riittävän hyvälaatuisten tulkkauspalvelujen saatavuuden turvapaikkamenettelyissä sekä varmistamaan, että turvapaikkaa hakevien naisten oikeudellinen edustus on riittävän hyvälaatuinen koko turvapaikkaprosessin ajan, ensimmäisestä puhuttelusta alkaen.⁷⁸

⁷⁴ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohta 33.

⁷⁵ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 22.8.2013, kohta 15.

⁷⁶ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohdat 24 ja 25.

⁷⁷ YK:n kidutuksen vastainen komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 20.1.2017, kohta 13.

⁷⁸ GREVIO: Baseline Evaluation Report: Finland. 2.9.2019, kohdat 42 ja 47.

6.1.2 Oikeudenkäyntien kesto

Eduskunnan oikeusasiamies on pitänyt oikeusprosessien pitkiä käsittelyaikoja yhtenä keskeisistä perus- ja ihmisoikeusongelmista Suomessa. Oikeudenkäyntien viivästymiset voivat olla kohtuuttomia ja pitkään jatkunut ongelma on nostettu esiin niin kansallisessa laillisuusvalvonnassa kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössäkin.⁷⁹

Myös YK:n kidutuksen vastainen komitea on kehottanut Suomea nopeuttamaan asioiden käsittelyä tuomioistuimissa.⁸⁰ YK:n lapsen oikeuksien komitea on puolestaan todennut olevansa huolissaan siitä, että huoltajuusriidat kestävät hyvin kauan ja kehottanut Suomea varmistamaan, että lasten huoltajuusriidat ratkaistaan asianmukaisessa ajassa ottaen huomioon lapsen etu.⁸¹

6.2 Yhdenvertaisuus

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä syrjinnän ehkäisemiseen ja torjuntaan liittyvien rakenteiden vahvistaminen lainsäädännössä	Lainmuutos ja sen toimeenpanon seuranta OM
b. Syrjinnän seurantarjestelmän tietopohjan kehittyminen	Syrjinnän seurantarjhmän asiantuntija-arvio

6.2.1 Yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä syrjinnän ehkäisemiseen ja torjuntaan liittyvien rakenteiden vahvistaminen lainsäädännössä

YK:n TSS-komitea suosittelee Suomen seitsemättä määräaikaisraporttia koskevissa päätelmissään, että Suomi uudistaessaan yhdenvertaisuuslakia ja muuta syrjintään

⁷⁹ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, s. 132.

⁸⁰ YK:n kidutuksen vastainen komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 20.1.2017, kohta 17.

⁸¹ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohdat 30 ja 31.

liittyvää lainsäädäntöään laajentaa lainsäädäntönsä soveltamisalan käsittämään yksilöiden harjoittaman syrjinnän sekä tehostaa syrjinnän vastaista institutionaalista kehystä. Komitea suosittelee lisäksi, että Suomi panee rasismien ja syrjinnän vastaisen toimintaohjelman ja muut aiheeseen liittyvät toimintaperiaatteet täytäntöön osallistavasti, kiinnittäen erityistä huomiota syrjintään taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien käyttämisessä sekä etniseen enemmistöön kuulumattomien ryhmien näkyvyyden lisäämiseen edistääkseen nykyistä suurempaa kunnioitusta kulttuurista moninaisuutta kohtaan Suomessa.⁸² YK:n TSS-komitea nosti syrjinnän vastaisen lainsäädännön ja rakenteiden kehittämisen esiin myös edeltävää raporttia koskevissa suosituksissaan mainiten mm. tarpeen turvata sama suojan taso syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta.⁸³

YK:n ihmisoikeuskomitea on kehottanut Suomea ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuslain (1325/2014) ja muiden syrjinnän vastaisten lakien kehittämiseksi, jotta syrjinnän vastaisten oikeudellisten ja institutionaalisten rakenteiden vaikuttavuutta tehostetaan. Myös yhdenvertaisuusvaltuutetun mandaattia tulisi komitean mukaan tarkastella ja poistaa esteet, jotka haittaavat valtuutetun mahdollisuuksia viedä tapauksia yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsiteltäviksi. Komitea on nostanut esiin myös syrjinnänvastaista lainsäädäntöä ja oikeussuojakeinoja koskevan tietoisuuden lisäämisen sekä uhrien haasteet saada korvauksia.⁸⁴

ECRI on vuoden 2019 raportissaan antanut Suomelle suosituksia liittyen yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivaltaan. ECRI on suosittanut, että valtuutetulla olisi oikeus tutkia yksittäisiä, väitettyjä työelämäsyryntätapauksia ja että valtuutetulla olisi oikeus viedä tapauksia oikeuteen oma-aloitteisesti. Lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutetun resursseja ja saavutettavuutta tulisi lisätä avaamalla paikallis- ja aluetoimistoja riittävällä henkilökuntamäärällä.⁸⁵

CEDAW-komitea on kehottanut Suomea varmistamaan, että kaikki kansallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistukset, joilla nimenomaisesti suojataan naisia moniperustaiselta tai risteävältä syrjinnältä, toteutetaan harmonisoidusti. Komitea on myös kehottanut Suomea ryhtymään toimiin tarkistaakseen syrjinnän kieltevää lainsäädäntöään varmistaakseen, että vammaisuuteen perustuva syrjintä kielletään

⁸² YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohta 15.

⁸³ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 11.

⁸⁴ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 12 ja 13.

⁸⁵ Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI): Suomea koskeva raportti, viides raportointikierros. 10.9.2019, s. 14.

sekä julkisen elämän että yksityiselämän piirissä ja että vammaisten naisten käytettävissä on oikeussuojakeinoja, seuraamuksia ja kantelujärjestelmiä muun muassa moniperustaisen tai risteävän syrjinnän tapauksissa.⁸⁶

6.2.2 Syrjinnän seurantajärjestelmän tietopohjan kehittyminen

YK:n TSS-komitea on suositellut Suomen seitsemättä määräaikaisraporttia koskevissa päätelmissään, että Suomi parantaa tiedonkeruujärjestelmäänsä, jotta se tuottaisi luotettavia, kiellettyjen syrjintäperusteiden mukaan eriteltyjä tietoja ja jotta pystyttäisiin tunnistamaan ne ryhmät, jotka ovat muita heikommassa asemassa taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen osalta. Komitea on suositellut myös, että Suomi soveltaa osallistavaa lähestymistapaa ja asianmukaisia menetelmiä kerätäksään tietoja syrjäytyneistä väestöryhmistä ja niistä ihmisistä, jotka voivat jäädä perinteisten kotitalouksiin kohdistuvien tutkimusten ulkopuolelle sekä käyttää itsemäärittelyn periaatteen pohjalta sijaismuuttujia kiertääksään lailla säädetyn kiellon, jonka mukaan tietoja ei saa kerätä etnisyyden perusteella.⁸⁷

YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on ollut huolestunut siitä, etteivät Suomen sille toimittamat tiedot anna kattavaa kuvaa siitä, miten eri ryhmät, kuten romanit, venäjän- ja vironkieliset, somalit ja saamelaiset, pystyvät nauttimaan taloudellisista ja sosiaalisista oikeuksistaan. Komitea onkin suositellut, että Suomi eriyttää tiedonkeruunsa jatkossa siten, että se käyttää erilaisia etnisen monimuotoisuuden indikaattoreita ja sallii vastaajien vastata nimettöminä sekä valita, miten he identifioivat itsensä. Tämän eriyttämisen tarkoituksena on luoda riittävä empiirinen perusta sellaisen politiikan kehittämiseksi, jolla pyritään tehostamaan kaikkien mahdollisuuksia nauttia yhdenvertaisesti kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevalla yleissopimuksella suojattuja oikeuksia ja helpottamaan tilanteen seuranta.⁸⁸

CEDAW-komitea on kehottanut Suomea tekemään kattavia selvityksiä maahanmuuttajanaisten syrjinnästä ja kokoamaan tilastoja maahanmuuttajanaisten työllisyydestä ja terveydenhuollosta sekä heidän kokemansa väkivallan muodoista tunnistaaakseen

⁸⁶ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohdat 11 ja 33.

⁸⁷ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohta 13.

⁸⁸ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohdat 6–7.

aukot ja määrittääkseen toimintaperiaatteet, joiden avulla voidaan puuttua maahanmuuttajanaisten moniperustaiseen tai risteävään syrjintään. Komitea on kehottanut Suomea myös tekemään säännöllisiä ja kattavia selvityksiä vammaisiin naisiin kohdistuvasta syrjinnästä.⁸⁹

YK:n lapsen oikeuksien komitea on puolestaan pyytänyt Suomea toimittamaan seuraavassa määräaikaisraportissaan tietoja toimista ja ohjelmista, jotka Suomi on toteuttanut noudattaakseen vuoden 2001 rasismia, rotusyrjintää, muukalaisvihaa ja niihin liittyvää suvaitsemattomuutta käsittelevässä maailmankokouksessa hyväksytyjä julistusta ja toimintasuunnitelmaa sekä vuoden 2009 Durbanin tarkistuskokouksen loppuasiakirjaa.⁹⁰

Myös ECRI on toistanut vuoden 2019 raportissaan suosituksensa, että Suomen tulisi saattaa voimaan yhtenäinen ja kattava tietojenkeräysjärjestelmä, jotta eri ryhmien tilannetta voitaisiin paremmin seurata. Tietoja olisi hyvä pystyä erittelemään henkilön alkuperän, kielen, uskonnon ja kansallisuuden mukaan, ja tietoja tulisi kerätä julkisen toiminnan eri osa-alueilta. Viranomaisen tulisi varmistaa tietojen luottamuksellisuus ja ilmoitetun ennakkosuostumuksen ja omaehtoisen itseidentifikaation periaatteiden tulisi täyttyä. Järjestelmän tulisi huomioida myös kaksi- tai moniperustaisen syrjinnän mahdollisuus.⁹¹

6.3 Tietoisuus oikeuksista

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Tietoisuus perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvistä sopimuksista ja viranomaisista	OM & Ihmisoikeuskeskus/Perusoikeusbarometri FRA/Fundamental Rights Survey

⁸⁹ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohdat 31 ja 33.

⁹⁰ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohta 25.

⁹¹ Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI): Suomea koskeva raportti, viides raportointikierrös. 10.9.2019, s. 26.

Kansainvälisten sopimusten valvontaelimille on tavanomaista suosittaa sopimusten tunnettuuden lisäämistä ja niitä koskevan tiedon levittämistä.

YK:n TSS-komitea on suositellut Suomen seitsemättä määräaikaisraporttia koskevissa päätelmissään, että Suomi tehostaa tuomareille, lakimiehille ja virkamiehille annettavaa koulutusta yleissopimuksesta sekä sillä turvattujen oikeuksien kuulumisesta tuomioistuinten toimivaltaan sekä lisää yleistä tietoisuutta taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista sekä valinnaisen pöytäkirjan mukaisesta valitusmenettelystä.⁹² Myös YK:n ihmisoikeuskomitea on antanut Suomelle vastaavanlaisia suosituksia todeten, että Suomen tulee jatkaa tuomareiden, syyttäjien, lakimiesten, lainvalvontaviranomaisten ja kansalaisten kouluttamista yleissopimuksen ja sen lisäprotokollien sisällöstä.⁹³

CEDAW-komitea on suositellut, että Suomi ryhtyy konkreettisiin toimiin tehdäkseen yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan laajalti tunnetuiksi ja antaakseen niille julkisuutta sekä helpottaakseen tiedon saantia yleissuosituksista, komitean ratkaisuista ja suosituksista yksilövalitusasioissa ja tutkintamenettelyssä, mukaan lukien kouluttamalla lakimiehiä, tuomareita, syyttäjiä, poliisia ja muita lainkäyttövirkamiehiä. Komitea on myös kehottanut Suomea kehittämään maahanmuuttajanaisille suunnattuja ohjelmia ja strategioita, joilla lisätään maahanmuuttajanaisten tietoisuutta omista oikeuksistaan.⁹⁴

Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut, että Suomi tehostaa pyrkimyksiään vahvistaa yleistä tietoisuutta, myös lasten, vanhempien ja lasten parissa työskentelevien ammattihenkilöiden tietoisuutta, yleissopimuksesta sekä siihen ja muihin asiaa koskeviin kansainvälisiin asiakirjoihin perustuvasta kansallisesta lainsäädännöstä. Lisäksi komitea suosittelee, että Suomi tehostaa asianmukaista ja järjestelmällistä koulutusta, jota annetaan kaikille lasten puolesta ja lasten parissa työskenteleville ammattiryhmille. Komitea on nostanut esiin myös tarpeen lisätä yleistä tietoisuutta ja erityisesti lasten tietoisuutta kansallisten järjestelmien mahdollistamista eri valitusmenettelyistä.⁹⁵ Myös lapsiasiavaltuutettu on katsonut erityisesti lasten tietoisuuden omista oikeuksistaan ja käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista sekä lasten

⁹² YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohta 5.

⁹³ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 4 ja 5.

⁹⁴ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohdat 9 ja 31.

⁹⁵ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohdat 14 ja 20.

kanssa työskentelevien tietoisuuden lapsen oikeuksista vaativan kehittämistä Suomessa.⁹⁶

Eduskunnan oikeusasiamies on katsonut, että tietoisuus perus- ja ihmisoikeuksista on joskus puutteellista viranomaisten toiminnassa, eikä niitä koskevaa koulutusta ja kasvatusta järjestetä riittävästi.⁹⁷

Perustuslakivaliokunta on pitänyt erityisen tärkeänä vahvistaa opettajien, virkamiesten ja poliittisten päätöksentekijöiden perus- ja ihmisoikeusosaamista sekä kehittää säädöshankkeiden perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia. Valiokunta on painottanut myös kuntien ja maakuntien päätöksentekijöiden ja virkamiesten perus- ja ihmisoikeusosaamisen tärkeyttä.⁹⁸

6.4 Sähköisten palveluiden saavutettavuus

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Osuus henkilöistä, jotka ovat kokeneet esteitä sähköisten terveyspalveluiden käytössä	THL/FinSote-tutkimus
b. Digipalvelulain mukaisten verkkopalveluiden saavutettavuus	Etelä-Suomen aluehallintovirasto
c. Osuus ulkomailla syntyneistä, jolla ei ole vahvaa tunnistautumista käytössä	THL/FinMonik-tutkimus

YK:n TSS-komitea suositteli 7. määräaikaisraporttia koskevissa päätelmissään, että Suomi ottaa sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksessa huomioon paitsi alueelliset ominaispiirteet myös ne esteet, joita tietyt ryhmät, kuten työttömät, vanhukset ja luvattomat maahanmuuttajat, kohtaavat palvelujen saannissa.⁹⁹ YK:n TSS-komitea on edellisissä päätelmissään esittänyt nimenomaisen huolen turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten TSS-oikeuksien toteutumiseen liittyvistä haasteista, jotka johtuvat osin henkilökorttien puutteesta. Komitea suositti, että turvapaikanhakijoille ja pakolaisille

⁹⁶ Lapsiasiavaltuutettu: Lapsen etua etsimässä – Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:1, s. 24.

⁹⁷ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, s. 132.

⁹⁸ PeVL 56/2017 vp, s. 3.

⁹⁹ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohta 42.

annetaan henkilökortit, jotta he pääsevät nauttimaan oikeuksistaan. Lisäksi komitea suositti Suomea tekemään tarvittavat toimenpiteet, jotka edistävät heidän täysimääräistä integraatiotaan suomalaiseen yhteiskuntaan.¹⁰⁰

Ihmisoikeusvaltuuskunta on suosituksissaan nostanut esiin digitalisaation perus- ja ihmisoikeushaasteita. Yhteiskunnan digitalisaation lisääntyessä voi kansalaisten yhdenvertainen pääsy digitalisoidun yhteiskunnan palveluiden, etuuksien ja velvoitteiden piiriin vaarantua. Erityisesti esteettömyys ja saavutettavuus kaikkien käyttäjäryhmien kannalta vaatii huomiota ja kansalaisten yhdenvertaisuutta haittaavaa digikuilua on pyrittävä kaventamaan. Valtuuskunta onkin suositellut, että Suomessa tehostetaan esteettömyyden, saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden huomioimista digitalisatiorankkeissa.¹⁰¹

Euroopan unionin neuvosto on ikääntyneiden henkilöiden ihmisoikeuksia, osallisuutta ja hyvinvointia digiaikana koskevissa päätelmissään kehottanut jäsenmaita varmistamaan, että digitalisaatio on syrjimätön prosessi, jolla parannetaan palveluiden saatavuutta ja ryhtymään toimiin, jotta kaikki pääsevät digitalisaation piiriin. Julkisten palveluiden digitalisaatio on toteutettava siten, että palvelut ovat helposti saatavilla, käyttäjäystävällisiä ja niin esteettömiä kuin mahdollista. Erityistä huomiota tulee neuvoston päätelmien mukaan kiinnittää ikääntyneiden henkilöiden, ml. ikääntyneiden vammaisten henkilöiden, oikeuksiin ja tarpeisiin ja myös ei-sähköiset palvelut tulee säilyttää.¹⁰² Myös eduskunnan oikeusasiamies on katsonut, että viranomaisten palvelujen muuttaminen sähköiseksi vaarantaa ikääntyneiden henkilöiden palvelujen saatavuutta.¹⁰³

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut Suomea koskevissa päätelmissään, että maahanmuuttajille tarjottujen tieto- ja tukipalveluiden on oltava saavutettavissa ollakseen toimivia. Maahanmuuttajilla on kuitenkin mahdollisesti rajoitettu pääsy verkkopalveluihin ja siksi myös muut kuin verkossa toimivat palvelut ovat tarpeellisia. Komitea onkin pyytänyt Suomelta tietoa palveluiden saatavuutta koskien.¹⁰⁴

¹⁰⁰ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 14.

¹⁰¹ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 22–23.

¹⁰² Euroopan unionin neuvosto: Human Rights, Participation and Well-Being of Older Persons in the Era of Digitalisation - Council Conclusions. 9.10.2020, kohdat 34 ja 36.

¹⁰³ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, s. 129.

¹⁰⁴ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 24.

6.5 Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi säädösvalmistelussa

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia koskeva ohjeistus ja koulutus	OM

Ihmisoikeusvaltuuskunta on antanut useita suosituksia koskien perus- ja ihmisoikeuksia päätöksenteossa. Valtuuskunta on suositellut, että lainvalmistelun tietopohjaa vahvistetaan kartoittamalla perus- ja ihmisoikeuskysymysten tutkimustarpeita ja rahoittamalla tutkimuksia valtioneuvoston tutkimusvaroista. Lainsäädännön, erilaisten viranomaishankkeiden sekä valtion ja kuntien tulo- ja menoarvioiden perus- ja ihmisoikeusvaikutusten etukäteisarviointia tulisi tehostaa ja kielteisten vaikutusten kasaantumiseen kiinnittää erityistä huomioita. Lainvalmistelijoiden perus- ja ihmisoikeusosaamista tulisi valtuuskunnan mukaan vahvistaa koulutuksella.¹⁰⁵

Suomen seitsemättä määräaikaisraporttia koskevissa suosituksissaan YK:n TSS-komitea on suositellut, että Suomi arvioi paitsi lainsäädäntöehdotusten myös politiikan-teen yhteydessä vaikutuksia yleissopimuksella turvattuihin oikeuksiin, kuten miesten ja naisten yhtäläisiin oikeuksiin.¹⁰⁶ CEDAW-komitea on suositellut, että Suomi ryhtyy konkreettisiin talousarviotoimenpiteisiin varmistaakseen, että sukupuolivaikutusten arvioinnista tulee yleinen käytäntö kaikissa ministeriöissä valmisteltaessa lainsäädäntöä, poliittisia ohjelmia ja toimintaohjelmia.¹⁰⁷

YK:n ihmisoikeuskomitea on esittänyt huolen siitä, että ihmisoikeusvaikutusten arviointi ei ole systemaattista ja sen avulla voidaan turvata vain rajoitetusti lasten, naisten, turvapaikanhakijoiden, ulkomaalaisten henkilöiden ja saamelaisten oikeuksia. Puutteellisena on nostettu erityisesti esiin relevantin tiedon kerääminen ja analysointi. Suomen tulisivat vahvistaa ihmisoikeusvaikutusten arviointia koskevia mekanismeja erityisesti silloin, jos toimenpiteellä voi olla vaikutuksia haavoittuvaisiin ryhmiin kuuluvien

¹⁰⁵ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 9.

¹⁰⁶ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohta 5.

¹⁰⁷ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohta 13.

ihmisten oikeuksiin. Suomen tulisi myös parantaa luotettavan disaggregoidun tiedon keräämistä lainsäädännön ja menettelyiden vaikutusten arvioimiseksi.¹⁰⁸

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu on kiinnittänyt huomiota myös budjettiprosessiin Suomessa. Valtuutetun mukaan budjettiehdotuksia olisi yleisesti hyödyllistä arvioida ihmisoikeusnäkökulmasta ja tiedottaa poliitikoille, millaisia seurauksia heidän päätöksillään on perusoikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen.¹⁰⁹

Perustuslakivaliokunta on korostanut hyvin toteutetun perus- ja ihmisoikeuskoulutuksen merkitystä kaikkien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa ja pitänyt erityisen tärkeänä vahvistaa opettajien, virkamiesten ja poliittisten päätöksentekijöiden perus- ja ihmisoikeusosaamista sekä kehittää säädöshankkeiden perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia.¹¹⁰

¹⁰⁸ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 6 ja 7.

¹⁰⁹ Ihmisoikeusvaltuutettu Nils Muižnieks: Report CommDH(2012)27 following his visit to Finland from 11 to 13 June 2012. 25.9.2012, kohta 26.

¹¹⁰ PeVL 56/2017 vp, s. 3.

7 Yksityis- ja perhe-elämä

7.1 Yksityisyyden suoja

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
Tietosuoja ja tietoturva sosiaali- ja terveyspalveluissa	Tietosuojavaltuutettu
i) Henkilötietojen tietoturvaloukkauksia koskevien ilmoitusten määrä ja toimenpiteisiin johtaneiden ilmoitusten osuus sosiaali- ja terveydenhuollossa	
ii) Yleisen tietosuoja-asetuksen III luvun mukaisten oikeuksien käyttämistä koskevien kanteluiden määrä ja painottuminen ja toimenpiteisiin johtaneiden kanteluiden osuus sosiaali- ja terveydenhuollossa	
b. Tietoisuus oikeudesta tarkistaa henkilötiedot	OM & Ihmisoikeuskeskus/Perusoikeusbarometri FRA/Fundamental Rights Survey

7.1.1 Tietosuoja ja tietoturva sosiaali- ja terveyspalveluissa

Valtioneuvoston oikeuskansleri on todennut, että viime vuosina esiin tulleiden ja laajasti uutisoitujen tietomurtojen ja tietosuojaloukkausten osoittavan, että tietoturvan ja tietosuojan parantaminen on välttämätöntä yhä enemmän digitalisoituneessa yhteiskunnassa.¹¹¹ Perustuslakivaliokunta on korostanut, että potilastietorekisterin kaltaisen arkaluonteisia tietoja sisältävän rekisterin ollessa kyseessä on erityisen tärkeää varmistua siitä, että väärinkäytön estävät tietoturvajärjestelyt ovat toimivia ja käytettävissä heti, kun järjestelmä otetaan käyttöön.¹¹²

¹¹¹ Valtioneuvoston oikeuskansleri: Lausunto OKV/2881/21/2020. 31.12.2020.

¹¹² PeVL 15/2018 vp, s. 40 ja PeVL 41/2010 vp, s. 3.

Ihmisoikeusvaltuuskunta on suosituksissaan hallituskaudelle 2019–2023 kehottanut varmistamaan tietoturvallisuuden, tietosuojan ja yksityisyyden turvaamisen sekä digitalisaation että uusien teknologioiden käyttöönotossa ja hyödyntämisessä.¹¹³

Perustuslakivaliokunta on sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta koskevassa lausunnossaan viitannut aiempaan käytäntöön¹¹⁴, jossa se on painottanut arkaluonteisten tietojen käsittelyn välttämättömyyttä ja käsittelyn aiheuttamia uhkia. Valiokunnan mielestä arkaluonteisia tietoja sisältäviin laajoihin tietokantoihin liittyy tietoturvaan ja tietojen väärinkäyttöön liittyviä vakavia riskejä, jotka voivat viime kädessä muodostaa uhan henkilön identiteetille.¹¹⁵

Tietosuojavaltuutetun toimiston tavoitteisiin vuosille 2019–2022 kuuluu kansalaisten, rekisterinpitäjien ja tietojen käsittelijöiden tietoisuuden edistäminen tietosuojaan liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Tavoitteena on myös yksityishenkilöiden kattavampi henkilötietojen suoja ja mahdollisuus omien tietojen hallintaan. Turvallisuus- ja oikeushallinnon osalta tietosuojavaltuutetun toimiston toiminnan painopiste oli vuonna 2020 rekisteröidyn oikeuksien toteutumisessa. Keskeisiin teemoihin kuului muun muassa rekisteröidyn oikeus saada pääsy tietoihinsa.¹¹⁶

7.2 Lastensuojelu

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärä	THL
b. Lakisääteisten lastensuojelun palvelutarpeen arvioinnin määräaikaisten noudattaminen	THL/Lastensuojelun käsittelyajat -tilasto
c. Kiireelliset sijoitukset ja huostaanotot	THL/Lastensuojelutilasto

¹¹³ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 23.

¹¹⁴ Ks. esim. PeVL 50/2018 vp, PeVL 48/2018 vp ja PeVL 15/2018 vp, s. 40.

¹¹⁵ PeVL 65/2018 vp, s. 45. Ks. PeVL 15/2018 vp, s. 37, PeVL 13/2016 vp, s. 4, PeVL 14/2009 vp, s. 3/l.

¹¹⁶ Tietosuojavaltuutetun toimisto: Tietosuojavaltuutetun toimiston toimintakertomus 2020, K 9/2021 vp, s. 5 ja 26.

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että valtioneuvostossa tulee arvioida lastensuojelutyöhön osoitettujen voimavarojen riittävyyttä samoin kuin viranomaisyhteistyön kehittämistarpeita.¹¹⁷ Myös ihmisoikeusvaltuuskunta on esittänyt huolensa lastensuojelun vaikeutuneesta tilanteesta, joka johtaa osaltaan lasten ja nuorten eriarvoistamiseen. Sosiaalityöntekijöillä ja -ohjaajilla ei ole riittävästi mahdollisuuksia tavata lastensuojeluprosesseissa olevia lapsia, lastensuojelua vaivaa resurssipula ja työntekijöiden kohtuuton työtaakka, eikä valvonta ole riittävää. Valtuuskunta onkin suositellut välittömiä toimia lastensuojelun ammattihenkilöstön määrän ja laadun varmistamiseksi. Lisäksi se on katsonut tarpeelliseksi kehittää lastensuojelun viranomaisvalvontaa ennakkolisemmaksi ja ennaltaehkäiseväksi reaktiivisuuden sijaan. Lapsille ja nuorille tulisi myös taata riittävät mielenterveyspalvelut koko maassa ja edistää syrjäytymisvaarassa olevien nuorten ohjaamista palveluiden piiriin. Lapsia sijoitetaan kodin ulkopuolelle usein siksi, että mielenterveyspalvelut eivät ole järjestyneet muuten.¹¹⁸

YK:n TSS-komitea on aiemmissa päätelmissään ollut huolissaan laitoksiin sijoitettavien lasten kasvavasta määrästä ja siitä, että etnisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset muodostavat verrattain suuresta osuuden näistä lapsista. Komitea suositti Suomea ryhtymään toimiin perhemäisen huollon ensisijaisuuden turvaamiseksi.¹¹⁹ YK:n TSS-komitea on uusimmissa päätelmissään esittänyt osin samoja huolia. Komitea on ollut huolissaan tiedoista, joiden mukaan lapsia sijoitetaan aiempaa useammin sijaishuoltoon eikä paperittomien siirtolaisten lapsia ja ilman huoltajaa maahan saapuneita lapsia auteta riittävästi. Komitea on suositellut, että Suomi pyrkii ensisijaisesti pitämään lapset huollettavana omassa perheessään tai palauttamaan heidät sinne sekä varmistamaan perheille mahdollisuuden saada tukea lasten huoltamiseen. Tältä osin komitea on suositellut, että Suomi lisää ennalta ehkäisevien sosiaalihuoltopalvelujen valmiuksia, puuttuu havaittuun pulaan pätevistä henkilöstöstä ja varmistaa, että luvattomien maahanmuuttajien lapset ja ilman huoltajaa maahan saapuneet lapset saavat tosiasiallisesti sosiaalihuoltopalveluja.¹²⁰

YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut, että Suomi lisää resurssejaan ja tehostaa sosiaalihuollon palveluja, joilla annetaan perheille perheneuvontaa ja vanhemmuuskasvatusta, sekä kouluttaa kaikkia lasten parissa työskenteleviä ammattihenkilöitä, myös sosiaalityöntekijöitä ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä sekä vahvistaa

¹¹⁷ PeVM 7/2006 vp, Oikeusasiamiehen erilliskertomus 2006: lapsi, perheväkivalta ja viranomaisten vastuu, s. 3.

¹¹⁸ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 14–15.

¹¹⁹ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 21.

¹²⁰ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 32 ja 33.

ennalta ehkäiseviä palveluja ja varhaista tukea ja puuttumista, erityisesti päihdeongelmaisten perheiden osalta. Komitea on kehottanut Suomea myös tehostamaan pyrkiänsä varmistaa, että vaihtoehtoista hoitoa tarvitsevat lapset sijoitetaan laitosten sijasta perheenomaiseen hoitoon ja sijaisperhehoitoon, sekä toteuttamaan toimet, joiden avulla vältetään ottamasta lapsia toistuvasti viranomaisten huostaan, muun muassa lisäämällä sijaisperhehoidon resursseja ja sijaisvanhempien tukemista. YK:n lapsen oikeuksien komitea on myös huolestunut siitä, ettei haavoittuvassa asemassa olevien lasten, kuten köyhien, vammaisten, vähemmistö- tai maahanmuuttajataustaisten ja vaihtoehtoisessa hoidossa olevien lasten, elinoloista ole käytettävissä riittävästi tietoja ja lapsille annettavia palveluita on tilastoitu vain niukasti. Komitea on kehottanut Suomea varmistamaan, että valtiossa kootaan ja käytetään tietoja, joiden perusteella politiikan ja ohjelmien parissa toimiville tiedotetaan mm. perheestään erotetuista lapsista.¹²¹

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on pyytänyt Suomea toimittamaan seuraavassa raportissaan tietoa huostaanotettujen lasten lukumäärästä, sijaisperheeseen sijoitettujen lasten lukumäärästä ja laitokseen sijoitettujen lasten lukumäärästä sekä tietoa tilanteen viimeaikaisesta kehityksestä.¹²²

Valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin mukaan pitkät käsittelyajat voivat vaarantaa lasten oikeuksien toteutumisen ja aiheuttaa esimerkiksi asiakasturvallisuutta vaarantavia tilanteita. Käsittelyaika vaikuttaa myös valvonnan tehokkuuteen, koska valvonnallinen ohjaus tulisi voida antaa mahdollisimman oikea-aikaisesti. Apulaisoikeuskansleri on myös tarkastustensa perusteella todennut, että lastensuojelun valvontaa on kehitettävä nykyisestä.¹²³ Myös eduskunnan oikeusasiamies on nostanut lastensuojelun puutteet kymmenen keskeisen perus- ja ihmisoikeusongelman joukkoon. Oikeusasiamies on todennut, että kuntien lastensuojelun yleinen voimavarojen puute ja erityisesti pätevien sosiaalityöntekijöiden huono saatavuus ja työntekijöiden suuri vaihtuvuus heikentävät lastensuojelupalveluiden laatua.¹²⁴

¹²¹ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohdat 17, 18 ja 30–33.

¹²² Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 19.

¹²³ Apulaisoikeuskansleri: Lastensuojelua koskevien kanteluiden viipyminen ja lastensuojelun ohjaus- ja valvontatoiminta. Päätös OKV/8/50/2018, 13.3.2019, s. 16, 20–21.

¹²⁴ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2020, s. 157.

7.3 Perheenyhdistäminen

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Alaikäisten perheenkokoajien toimeentuloedellytyksen poistaminen	Lainmuutos ja sen toimeenpanon seuranta SM
b. Perheenyhdistämiseen liittyvien edellytysten uudelleenarviointi perhe-elämän suojan ja lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta	SM
c. Myönteisten perheenyhdistämispäätösten osuus	SM Maahanmuuttovirasto
i) Myönteisten päätösten osuus kaikista perheenyhdistämispäätöksistä	
ii) Myönteisten päätösten osuus alaikäisiä perheenkokoajia koskevista perheenyhdistämispäätöksistä	

YK:n TSS-komitea on huolestunut tiedoista, joiden mukaan paperittomien siirtolaisten lapsia ja ilman huoltajaa maahan saapuneita lapsia ei auteta riittävästi (10 artikla).¹²⁵ Myös YK:n ihmisoikeuskomitea on suositellut, että Suomi tehostaa toimiaan maahan saapuvien lasten oikeuksien turvaamiseksi ja kunnioittaa lapsen etua, etenkin jos lapsi saapuu maahan ilman huoltajaa. Komitea on myös kehottanut Suomea tarkastelemaan perheenyhdistämistä koskevia menettelyjään ja poistamaan perheenyhdistämisen esteitä, kuten toimeentuloedellytyksen.¹²⁶

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on Suomea koskevissa päätelmissään tuonut esiin, että valtion on poistettava kaikki oikeudelliset esteet siirtotyöläisten perheenyhdistämisen tieltä. Komitea on kaivannut Suomelta lisätietoja koskien perheenyhdistämistä, haavoittuvaisiin ryhmiin kuuluville siirtotyöläisille perheenyhdistämisestä koituvien kulujen kohtuullisuutta sekä oikeussuojakeinoja.¹²⁷

¹²⁵ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohta 32.

¹²⁶ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohta 33.

¹²⁷ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 34–35.

Perustuslakivaliokunta on ollut huolissaan toimeentuloedellytyksen piirissä olevien henkilöiden mahdollisuuksista käytännössä saavuttaa vaadittua tulotasoa, jolloin toimeentuloedellytys voi muodostua esteeksi perheenyhdistämiselle. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että alaikäisellä perheenkokoajalla on tosiasiallisesti vain vähäinen mahdollisuus täyttää toimeentuloedellytys. Valiokunta onkin painottanut, että perheenyhdistämistä koskevassa päätöksenteossa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksiin sekä otettava huomioon ulkomaalaislain sääntely lapsen edusta.¹²⁸

Lapsiasiavaltuutettu on vuoden 2020 vuosikirjassa kiinnittänyt vakavaa huomiota pakolais- ja turvapaikanhakija-asemassa olevien lasten ja nuorten oikeuksien toteutumiseen ja oikeusturvaan.¹²⁹ Myös yhdenvertaisuusvaltuutettu on antanut useita suosituksia yksin Suomeen tulleiden ja kansainvälistä suojelua täällä saaneiden alaikäisten perheenyhdistämistä koskevan selvityksen perusteella. Valtuutettu on suositellut muun muassa, että maahanmuuttoviraston tulee lapsen oikeuksen sopimuksen mukaisesti tunnistaa päätöksenteossa lapsen edun ensisijaisuus ja varmistaa, että lapsen oikeus perheenyhdistämiseen toteutuu. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on suositellut lisäksi, että sisäministeriö toteuttaa lainmuutokset, joilla perhesiteen perusteella myönnettäviä oleskelulupia koskeva toimeentuloedellytys poistetaan niissä tilanteissa, joissa alaikäinen lapsi on perheenkokoajana.¹³⁰

¹²⁸ PeVL 27/2016 vp, s. 3–5.

¹²⁹ Lapsiasiavaltuutettu: Lapsen etua etsimässä. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020, s. 22.

¹³⁰ Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Lapset ilman perhettä – Kansainvälistä suojelua saaneiden alaikäisten perheenyhdistäminen. 2020, s. 24.

8 Sanan-, mielipiteen-, uskonnon- ja vakaumuksenvapaus

8.1 Median toimintavapaus ja sananvapauden edistäminen

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Arvio sananvapauden ja median toimintavapauden toteutumisesta Suomessa yleiseurooppalaisessa Media Pluralism Monitor -selvityksessä	EUI - Centre for Media Pluralism and Media Freedom/Media Pluralism Monitor
b. Suomea koskeva arvio kansainvälisessä lehdistövapausindeksissä	Toimittajat ilman rajoja/Lehdistönvapausindeksi

Euroopan komissio on syksyllä 2020 julkaissut ensimmäisen EU:n laajuisen oikeusvaltiokertomuksen. Kertomus muodostuu neljästä pääpilarista, joilla on vahva vaikutus oikeusvaltioon ja näihin kuuluu myös tiedotusvälineiden moniarvoisuus ja vapaus. Kertomuksesta käy ilmi, että oikeusvaltioperiaatteen noudattamiseen kohdistuu EU:ssa merkittäviä haasteita, mutta median toimintavapauden taso on Suomessa korkealla.¹³¹

Valtioneuvoston oikeuskansleri on vuosikertomuksessaan katsonut sananvapauden olevan Suomen perustuslain sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaan demokraattisen yhteiskunnan perustavanlaatuisimpia perusoikeuksia.¹³² Apulaisoikeuskansleri on ratkaisukäytännössään todennut tiedonvälityksen vapauden ja tiedotusvälineiden oikeuden esittää vallanpitäjiä kohtaan kritiikkiä olevan keskeisiä arvoja demokraattisessa yhteiskunnassa.¹³³

¹³¹ Euroopan komissio: 2020 Rule of Law Report – Country Chapter on the rule of law situation in Finland.30.9.2020, s. 1.

¹³² Valtioneuvoston oikeuskansleri: Kertomus vuodelta 2019. K 12/2020 vp, s. 83.

¹³³ Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri: Pääministerin menettely 25.–26.11.2016 hänen lähettäessään sähköpostiviestejä Yleisradion toimittajalle. Päätös OKV/1749/1/2016, 20.4.2017, s. 6.

Ihmisoikeusvaltuuskunta on todennut sananvapauteen kuuluvan ilmaisunvapauden lisäksi oleellisesti myös yleisön oikeus saada tietoa. Valtuuskunta on suosituksissaan nostanut esiin mediakentän muutoksen sekä siihen liittyvän disinformaation ja valeuutiset ja suositellut, että hallituskaudella 2019–2023 Suomessa kehitetään medialukutaitoa sekä lähdekritiikkiä ja lisätään niihin liittyvää koulutusta.¹³⁴

Vaikka median toimintavapauden ja sananvapauden taso on Suomessa kansainvälisesti arvioiden korkealla, on sananvapauden toteutumista kuitenkin tarpeen seurata. Sananvapauden ja median toimintavapauden toteutuminen ei ole itsestäänselvyys, vaan se vaatii myös aktiivista työtä. Euroopassa on todistettu viime aikoina huolestuttavaa kehitystä, jossa median toimintavapaus, demokraattinen yhteiskunta ja oikeusvaltio ovat olleet koetuksella. Myös kriisitilanteet ja niihin liittyvä disinformaatio ovat omiaan heikentämään lehdistön- ja sananvapautta, mikä osaltaan vaikuttaa tarpeeseen seurata näitä kysymyksiä.

8.2 Henkilöön hänen tehtävänsä perusteella kohdistuva sananvapauden rajoitus

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Laitonta uhkausta koskevien syytteiden määrä	Syyttäjälaitos
b. Kunnanvaltuutettujen kokema häirintä ja uhkailu	Kuntaliitto/Kuntapäätäjäkysely

Laittoman uhkauksen syyteoikeuden muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä on tuotu esiin, että useiden tutkimusten mukaan erityisesti työtehtävien vuoksi työntekijään, virkamieheen taikka julkisuudessa toimiviin henkilöihin (toimittajat, tutkijat, poliittiset päättäjät) kohdistuva häirintä – yksittäinen, järjestelmällinen tai joukkoistettu – sekä väkivallalla tai muulla rikoksella uhkailu sosiaalisen median välineissä on lisääntynyt. Työntekijään kohdistuva väkivallalla tai rikoksella uhkailu on lisääntynyt myös erilaisissa asiakas- ja potilassuhteissa.¹³⁵

¹³⁴ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 23.

¹³⁵ HE 226/2020 vp, s. 4.

Ihmisoikeusvaltuuskunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että pelko vihapuheen ja vihakampanjoiden kohteeksi joutumisesta on johtanut siihen, että monet eivät uskalla käyttää perustuslain turvaamaa sananvapauttaan. Verkkoympäristössä tapahtuva nöyryyttäminen ja uhkailu on lisääntynyt ja vihapuheen ja sananvapauden raja vaikuttaa olevan monelle epäselvä.¹³⁶

Valtioneuvoston oikeuskansleri on vuosikertomuksessaan arvioinut sananvapautta ja poliittisen viestinnän säädylisyyden oikeudellisia rajoja. Oikeuskansleri on nostanut esiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön, jonka mukaan valtion on luotava kaikille suotuisa ympäristö osallistua julkiseen keskusteluun sekä mielipiteiden ja ajatusten ilmaisemiselle.¹³⁷

¹³⁶ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 13.

¹³⁷ Valtioneuvoston oikeuskansleri: Kertomus vuodelta 2019. K 12/2020 vp, s. 84. Esi-merkkinä oikeuskäytännöstä on mainittu Dink v. Turkki, 14.9.2010, kohta 137.

9 Kieli ja kulttuuri

9.1 Kansalliskielet

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Kansalliskielten puhujien kokema kieli-ilmapiiiri	OM/Kielibarometri
b. Ruotsinkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus ja laatu	OM/Kielibarometri
c. Yleisradion tuottaman ruotsinkielisen sisällön kehitys	Yleisradio/Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta

Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut, että Suomen viranomaiset ryhtyvät välittömästi toimiin, joilla varmistetaan yhteiskunnallinen yhteisymmärrys Suomen kaksikielisyydestä lisäämällä korkeimman poliittisen tason tukemaa tietoista ja selkeää sitoutumista siihen. Tämän rajoittamatta perustuslailla säädettyä velvoitetta, Suomen viranomaisten olisi ryhdyttävä avoimeen vuoropuheluun ruotsinkielisen väestön kanssa näiden ensisijaisista tavoitteista sen varmistamiseksi, että ruotsinkielisiä julkisia palveluja koskevat sitoumukset ovat realistisia, tehokkaita, että niillä on riittävät resurssit ja että niitä seurataan säännöllisesti. Ministerikomitean mukaan Suomen viranomaisten on ryhdyttävä toimiin, joilla varmistetaan, että ruotsinkielisillä on käytännössä mahdollisuus saada terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja äidinkielellään. Erityisesti olisi pyrittävä torjumaan moniperusteista syrjintää, joka kohdistuu näitä palveluja käyttäviin ruotsinkielisiin lapsiin, vanhuksiin ja vammaisiin. Viranomaisten tulee seurata tarkoin ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien toteutumista.¹³⁸

Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut myös, että Suomen viranomaiset ryhtyvät toimiin lisätäkseen tietoisuutta Suomen alueellisista kielistä ja vähemmistökielistä sekä suvaitsevuuutta niitä kohtaan.¹³⁹ Myös ihmisoikeusvaltuuskunta on katso-

¹³⁸ Euroopan neuvoston ministerikomitea: Resolution CM/ResCMN(2020)1 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Finland. 12.2.2020, kohdat 4 ja 8.

¹³⁹ Euroopan neuvoston ministerikomitea: Recommendation CM/RecChL(2018)5 of the Committee of Ministers to member States on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Finland. 3.10.2018, kohdat 2 ja 4.

nut tarpeelliseksi, että Suomessa ryhdytään toimiin yleisen kieli-ilmapiirin parantamiseksi, tuetaan vähemmistöjen ja vähemmistökielten näkyvyyttä yhteiskunnassa ja kiinnitetään erityisesti huomiota ruotsin kielen asemaan kansalliskielenä.¹⁴⁰

Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta (myöhemmin ”kansallinen kielikertomus”) vuodelta 2017 katsottiin kieli-ilmapiirin koventuneen edellisen kertomuksen antamisen jälkeen. Kieli-ilmapiiri vaikuttaa myös henkilöiden uskallukseen käyttää omaa kieltään oman lähipiirinsä ja -ympäristönsä ulkopuolella esimerkiksi viranomaisten kanssa asioidessaan. Kielellisten oikeuksien toteutumiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa on myös kiinnitetty huomiota toistuvasti kansallisissa kielikertomuksissa ja ruotsinkielisten on todettu olevan epätasa-arvoisessa asemassa sekä suomenkielisiin että alueellisesti toisiinsa nähden.¹⁴¹

9.2 Saamen kielet

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus ja laatu	OM/Saamebarometri Saamen kielilain 29 §:n mukaiset kertomukset saamelaiskäräjille Saamelaiskäräjät
b. Saamen kielten opetukseen osallistuvien lukumäärä	Opetushallitus Kunnat Saamelaiskäräjät
c. Saamenkieliseen opetukseen ja varhaiskasvatukseen osallistuvien lukumäärä	Opetushallitus Kunnat Saamelaiskäräjät
d. Yleisradion tuottaman saamenkielisen sisällön kehitys	Yleisradio/Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta Saamelaiskäräjät
e. Saamenkielisten palveluiden digitalisaatio	Saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto

YK:n TSS-komitea on vuonna 2014 antamissaan päätelmissä esittänyt huolen saamen kielten tilasta ja kehottanut Suomea panostamaan saamen kielten opetukseen ja

¹⁴⁰ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 14.

¹⁴¹ Valtioneuvoston kanslia: Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017, s. 60–77.

varmistamaan pääsyn saamenkieliseen opetukseen saamen kielialueen sisällä ja ulkopuolella.¹⁴² Viimeisimmissä päätelmissään YK:n TSS-komitea on yhä ollut huolestunut siitä, ettei saamen kielten opetusta ja saamenkielistä opetusta edelleenkään anneta riittävästi, varsinkaan saamelaisen kotiseutualueen ulkopuolella. Komiteaa huolestutti myös se, ettei saamen kieliläillä säädetty saamelaisen oikeus saada palveluja omilla kielillään aina toteudu (13–15 artikla). Komitea on suositellut, että Suomi tunnustaa saamen kielten opetuksen ja saamenkielisen opetuksen oikeudeksi. Tältä osin komitea on suositellut, että kun Suomi panee täytäntöön uudistettua kansalliskielistrategiaa ja kielipoliittista ohjelmaa, se parantaa saamen kielten opetuksen ja saamenkielisen opetuksen saatavuutta, saavutettavuutta ja laatua osoittamalla nykyistä enemmän resursseja opetusmateriaalin kehittämiseen, kouluttamalla lisää saamen kieltä taitavia opettajia, ja laajentamalla nykyisten, myös etäopetuksena toteutettavien, saamen kielten kurssien saavutettavuutta saamelaisalueen ulkopuolella. Lisäksi komitea on suositellut, että Suomi varmistaa, että sosiaali- ja terveysalan toimijat, myös yksityiset ja saamelaisalueen ulkopuoliset toimijat, noudattavat saamen kieliläisiin perustuvaa velvoitetta taata palvelujen tarjoaminen saamen kielillä.¹⁴³

YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on kannustanut Suomea jatamaan pyrkimyksiä saamen kielten elvyttämiseksi myös saamelaisen kotiseutualueen ulkopuolella. Komitea on myös suositellut, että Suomi varmistaa terveys- ja mielenterveyspalvelujen sekä sosiaalipalvelujen riittävän tarjonnan saamen kielillä.¹⁴⁴ Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut, että Suomen viranomaiset ryhtyvät kiireellisesti lisätoimiin varmistaakseen saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saavutettavuuden, edelleen vahvistavat saamenkielistä opetusta myös saamelaisen kotiseutualueen ulkopuolella sekä ryhtyvät toimiin lisätäkseen tietoisuutta Suomen alueellisista kielistä ja vähemmistökielistä sekä suvaitsevuuksia niitä kohtaan.¹⁴⁵ Myös CEDAW-komitea on kiinnittänyt huomiota saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden heikkoon saatavuuteen ja suositellut, että Suomi ryhtyy toimiin varmistaakseen, että kaikki saamelaisnaiset saavat asianmukaiset sosiaali- ja terveyspalvelut, myös äitiysterveydenhuollon palvelut.¹⁴⁶

¹⁴² YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 29.

¹⁴³ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 48 ja 49.

¹⁴⁴ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohta 19.

¹⁴⁵ Euroopan neuvoston ministerikomitea: Recommendation CM/RecChL(2018)5 of the Committee of Ministers to member States on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Finland. 3.10.2018, kohdat 1, 2 ja 4.

¹⁴⁶ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohta 37.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on huolestunut siitä, että romani- ja saamelaisvähemmistöihin kuuluvat lapset eivät saa romanin ja saamen kielillä terveydenhuoltopalveluja, mielenterveyspalvelut mukaan lukien, eivätkä terapiaa ja psykiatrista hoitoa. Komitea on huolestunut myös siitä, että romanin ja saamenkielisten koulutuspalvelujen ja virkistystoimintojen taso on riittämätön ja että tällaiset saamenkieliset palvelut ja toiminnot rajoittuvat saamelaisten pääasiallisille asuinalueille.¹⁴⁷ YK:n ihmisoikeuskomitea on kehottanut Suomea ryhtymään asianmukaisiin toimiin edistääkseen, siinä laajuudessa kuin on mahdollista, kaikkien saamelaislasten oikeutta saada opetusta omalla kielellään valtion alueella.¹⁴⁸

Kansallisessa kielikertomuksessa vuodelta 2017 on todettu, että digitaalisia palveluita on kehitettävä tarvittaessa myös saamen kielillä, jotta väestöryhmien yhdenmukainen kohtelu turvataan myös yhteiskunnan muuttuessa.¹⁴⁹

9.3 Viittomakielet

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Tiedonsaanti viittomakielellä	Kysely ministeriöiden viestintäjohtajille OM/Viittomakielibarometri
b. Tulkkaukspalveluiden saatavuus ja laatu	OM/Viittomakielibarometri KELA Järjestöjen tiedot ja arvio
c. Yleisradion tuottaman viittomakielisen sisällön kehitys	Yleisradio/Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta

Ihmisoikeusvaltuuskunta on suosituksissaan hallituskaudelle 2019–2023 kehottanut tehostamaan eri ryhmien kielen ja kulttuurin ylläpitämisen mahdollisuuksia sekä kehittämään viittomakielilain toteutumisen seurantaa. Tutkimustietoa viittomakielisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta tai heidän kohtaamastaan syrjinnästä ei juuri ole. Ihmisoikeusvaltuuskunta on katsonut tietoisuuden viittomakielistä olevan edelleen

¹⁴⁷ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohdat 62 ja 63.

¹⁴⁸ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 22.8.2013, kohta 16.

¹⁴⁹ Valtioneuvoston kanslia: Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017, s. 121.

heikko, ja erityisesti suomenruotsalaisen viittomakielen olevan uhanalainen kieli. Ihmisoikeusvaltuuskunta katsoo, että ihmisoikeuskoulutuksen ja oikeuksia koskevan tiedon pitää olla esteetöntä ja saavutettavaa ja myös viittomakielisenä saatava materiaali on välttämätöntä perus- ja ihmisoikeusosaamisen vahvistamiseksi.¹⁵⁰

Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota tulkkauspalveluiden järjestämiseen ja pitää valitettavana, että aikaisemmin¹⁵¹ esille nostetut epäselvyydet tulkkauksen järjestämistä vastuissa ja sisällössä eivät ole ratkenneet. Valiokunta on pitänyt tärkeinä myös uhanalaisen suomenruotsalaisen viittomakielen elvyttämiseen liittyviä toimenpiteitä. Valiokunta on painottanut, että tulkkauksen saatavuutta ja järjestämistä tulee tarkoin seurata ja havaittuihin epäkohtiin puuttua.¹⁵² Yhdenvertaisuusvaltuutetun vastaanottamat viittomakielisiä henkilöitä koskevat yhteydenotot koskevat usein Kelan tulkkauksen toteutumattomuutta tai sen laatua. Myös tiedonsaannin ongelmat ovat nousseet esille yhteydenotoissa.¹⁵³

YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut, että Suomi varmistaa vammaisille lapsille riittävän määrän tulkkauspalveluja.¹⁵⁴ Myös perustuslakivaliokunta on viittomakielilakia koskevassa mietinnössä pitänyt tärkeänä lapsen oman kielen turvaamista. Valiokunta on kiinnittänyt huomiota myös muun muassa YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 30 artiklaan, jonka mukaan vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan ja käyttää omaa kieltään. Valiokunta on korostanut oman kielen oppimisen merkitystä ja pitänyt tärkeänä, että jokaiselle lapselle ja hänen perheelleen turvataan mahdollisuudet saada riittävästi viittomakielen opetusta niin, että lapsen oikeus omaan kieleen toteutuu ja koko perheelle luodaan mahdollisuudet toimivaan vuorovaikutukseen yhteisen kielen avulla.¹⁵⁵

Viittomakielilakia säädettäessä perustuslakivaliokunta on korostanut, että viittomakieliiä käyttävien oikeuksien toteutumiseen tulee kiinnittää huomiota kaikilla hallinnonaloilla ja kehittää viittomakielisiä palveluja yhteistyössä viittomakielisen yhteisön

¹⁵⁰ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 11, 13 ja 17.

¹⁵¹ PeVM 10/2014 vp, s. 5/I, PeVL 34/2017 vp, s. 2.

¹⁵² PeVM 2/2018 vp, s. 2; PeVL 22/2018 vp, s. 2.

¹⁵³ Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto viittomakielilain ensimmäisestä arvioinnista. 17.9.2020.

¹⁵⁴ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohta 40.

¹⁵⁵ PeVM 2/2018 vp, s. 3; PeVM 10/2014 vp, s. 3–4.

kanssa. Valiokunta on myös pitänyt tärkeänä, että lain vaikutuksia viranomaisten toimintaan ja viittomakielisten oikeuksiin seurataan.¹⁵⁶ Perustuslakivaliokunta on todennut olevan tärkeää huolehtia suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen käytännön toteuttamisen suunnittelussa. Valiokunta on myös kiinnittänyt huomiota viranomaisten ja muiden julkista hallintotehtäviä hoitavien velvollisuuteen edistää viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään.¹⁵⁷

Kansallisessa kielikertomuksessa vuodelta 2017 on tuotu esiin viittomakielisten henkilöiden huoli siitä, että valtion taloudellinen tilanne johtaa kasvavaan kritiikkiin viittomakielisten palveluiden turvaamisesta aiheutuvia kustannuksia kohtaan. Kertomuksessa on tuotu esiin myös epäselvyyksiä tulkkauksen järjestämisvastuusta sekä tulkkauspalveluiden epätasainen laatu ja etenkin suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkauspalveluiden huolestuttava tilanne. Kertomuksessa onkin todettu, että mm. Kelan järjestämän tulkkauspalvelun laatua ja resurssien riittävyyttä tulisi seurata.¹⁵⁸ Tulkkauspalveluiden haasteet nousevat esille myös esimerkiksi oikeusministeriön teettämässä Viittomakielibarometri 2020 –tutkimusraportissa.¹⁵⁹

9.4 Romanikieli

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Romanikielen opetukseen osallistuvien lukumäärä	Opetushallitus Kunnat
b. Yleisradion tuottaman romanikielisen sisällön kehitys	Yleisradio/Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta

Kansallisessa kielikertomuksessa vuodelta 2017 todetaan Suomen romanikielen olevan uhanalainen kieli, jonka puhujien lukumäärän on arvioitu vähentyneen lähes 40 % edeltäneiden 50 vuoden aikana.¹⁶⁰ Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut, että Suomen viranomaiset kiireellisesti lisäävät ja parantavat romanikielisten opet-

¹⁵⁶ PeVM 10/2014 vp, s. 5.

¹⁵⁷ PeVL 65/2018 vp, s. 14.

¹⁵⁸ Valtioneuvoston kanslia: Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017, s. 45, 89–90, 92.

¹⁵⁹ Rainò, Päivi: Viittomakielibarometri 2020 – Tutkimusraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4.

¹⁶⁰ Valtioneuvoston kanslia: Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017, s. 30.

tajien koulutusta, laajentavat romanikielisen oppimateriaalin tuotantoa ja lisäävät romanikielen opetustarjontaa sekä ryhtyvät toimiin lisätäkseen tietoisuutta Suomen alueellisista kielistä ja vähemmistökielistä sekä suvaitsevuutta niitä kohtaan.¹⁶¹

YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on suositellut, että Suomi tehostaa toimiaan romanilasten osallistamiseksi koulutukseen sekä romanikielen opetuksen edistämiseksi. Lisäksi komitea on suositellut, että Suomi antaa seuraavassa raportissaan komitealle tiedot toteuttamiensa toimien konkreettisista tuloksista.¹⁶²

YK:n lapsen oikeuksien komitea on huolestunut siitä, että romanilapset eivät saa romanikielellä terveydenhuoltopalveluja, mielenterveyspalvelut mukaan lukien, eivätkä terapiaa ja psykiatrista hoitoa. Komitea on huolestunut myös siitä, että romanikielisten koulutuspalvelujen ja virkistystoimintojen taso on Suomessa riittämätön.¹⁶³

ECRI on vuoden 2019 raportissaan suosittanut Suomea varmistamaan, että kansallisen romanistrategian toteutukseen (2018-2022) osoitetaan riittävä rahoitus ja että paikalliset ja alueviranomaiset ovat sitoutuneita toteutukseen, eikä aluehallinnon uudistus häiritse strategian toteutusta.¹⁶⁴ Kansallisessa romanipoliittisessa ohjelmassa nostetaan esiin niin romanikielen elvytys kuin kehittäminen ja ylläpito.¹⁶⁵

¹⁶¹ Euroopan neuvoston ministerikomitea: Recommendation CM/RecChL(2018)5 of the Committee of Ministers to member States on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Finland. 3.10.2018, kohdat 3 ja 4.

¹⁶² YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohta 13.

¹⁶³ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohdat 62 ja 63.

¹⁶⁴ Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI): Suomea koskeva raportti, viides raportointikierrös. 10.9.2019, s. 31

¹⁶⁵ Huttu, Henna: Suomen romanipoliittinen ohjelma 2018–2022. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 3/2018, s. 50.

10 Osallisuus ja vaikuttaminen

10.1 Osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon ja järjestötoimintaan

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Äänestysaktiivisuus	Tilastokeskus/Vaalitilastot
b. Kansalaisaloitetta kannattaneet	Tilastokeskus/Vapaa-ajan osallistuminen -tilasto
c. Osallistuminen järjestötoimintaan	Tilastokeskus/Vapaa-ajan osallistuminen -tilasto
d. Äänestyspaikkojen esteettömyys	Laillisuusvalvojen äänestyspaikkojen esteettömyyttä koskevat ratkaisut

Kansallisen demokraatiohjelman 2025 toimintasuunnitelmassa todetaan suomalaisen demokratian heikkoutena olevan yhteiskunnallisen osallistumisen eriarvoistuminen sekä äänestysaktiivisuuden aleneminen. Yhteiskunnallinen passivoituminen on Suomessa lisääntynyt ja äänestysaktiivisuus on muihin Pohjoismaihin verrattuna alhainen. Erityisesti maahanmuuttajien äänestysaktiivisuus jää usein alhaiseksi. Liian moni kokee, ettei kykene vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin ja yhteiskunnan kehitykseen.¹⁶⁶ Myös perustuslakivaliokunta on katsonut, että monet suomalaisen demokratian perinteiset vahvuudet, kuten yhdessä sopimisen kulttuuri, äänestämisen normi ja demokratian arvostus, ovat heikentyneet ja vaarassa heikentyä edelleen. Erityisen vakavasti suomalaisen demokratian legitimiyyttä uhkaavat valiokunnan mukaan yhteiskunnallinen jakautuminen ja vastakkainasettelu sekä yhteiskunnallisen osallistumisen eriarvoistuminen.¹⁶⁷

Perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan kansalaisaloite täydentää ensisijaisena pidettävää edustuksellista järjestelmää. Eduskunnan lainsäädäntötyö perustuu pääasiallisesti hallituksen esityksiin ja kansanedustajien lakialoitteisiin, mutta kansalaisaloite on tuonut näiden ohheen uuden kansalaisyhteiskunnan aktiivisuuteen nojaavan

¹⁶⁶ Oikeusministeriö: Kansallinen demokraatiohjelma 2025: toimintasuunnitelma. 27.3.2020, s. 4.

¹⁶⁷ PeVL 46/2017 vp, s. 3.

mahdollisuuden saada lainsäädäntöasia vireille eduskunnassa. Kansalaisaloite voi toimia myös kanavana avata kansalaiskeskustelua ja nostaa uusia kysymyksiä poliittisen keskustelun kohteeksi.¹⁶⁸

Ihmisoikeusvaltuuskunta on suositellut, että kuluvalle hallituskaudella lainvalmistelun tietopohjaa vahvistetaan kehittämällä vuoropuhelua ja lisäämällä päätöksentekoa tukevaa osallisuutta eri väestöryhmien osalta. Päätökset vastaavat paremmin ihmisten tarpeita ja todellisuutta, kun henkilöt pääsevät vaikuttamaan prosessiin ja tuottamaan päätöksentekoa tukevaa tietoa jo päätöksenteon alkuvaiheessa. Digitalisaatio voi tukea edustuksellisen demokratian toimintakykyä ja kansalaisten osallisuus- ja vaikutusmahdollisuuksia.¹⁶⁹

Eduskunnan oikeusasiamies on havainnut vakavia puutteita äänestyspaikkojen esteettömyydessä. EOA teki yllätystarkastuksia äänestyspaikoille kahdeksassa eri kunnassa vuoden 2019 europarlamenttivaalien vaalipäivänä. Lähes kaikilla äänestyspaikoilla oli puutteita äänestystilan tai sinne johtavan reitin esteettömyydessä. Tarkastuksella havaittiin myös, että esteettömien äänestyskoppien- tai paikkojen puute saattoi vaarantaa vaalisalaisuuden säilymistä.¹⁷⁰ Eduskunnan oikeusasiamies on nostanut esiin myös huolen psykiatrisen sairaanhoidon asiakkaiden äänestysmahdollisuuksista.¹⁷¹

10.2 Osallisuus

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Aikuisten osallisuuden kokemus	THL/FinSote-tutkimus THL:n tuottama osallisuusindikaattori
b. Lasten ja nuorten osallisuuden kokemus	THL/Kouluterveyskysely THL:n tuottama osallisuusindikaattori

¹⁶⁸ Ks. PeVL 41/2017 vp, PeVL 1/2017 vp, PeVM 6/2011 vp ja PeVM 9/2010 vp.

¹⁶⁹ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 8.

¹⁷⁰ Eduskunnan oikeusasiamies: Esteettömyydessä vakavia puutteita - pyörätuolilla ei päässyt äänestyspaikalle. Tarkastuspöytäkirja EOAK/2657/2019, 4.6.2019.

¹⁷¹ Eduskunnan oikeusasiamies: Toimintakertomus 2019. 2020, s. 150.

Ihmisoikeusvaltuuskunta on nostanut esiin huolen siitä, että kaikki eivät ole tai eivät koe olevansa osallisia yhteiskunnassa tai heillä olevan yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet. Puutteita on ainakin lasten, nuorten, iäkkäiden, ulkomaalaisten, vammaisten henkilöiden ja vähemmistöjen osallisuudessa ja osallistumisoikeuksien toteutumisessa. Ihmisoikeusvaltuuskunta katsoo tarpeelliseksi kehittää osallistumisprosesseja ja osallistavia toimintakulttuureja siten, että kaikki saisivat näkemyksensä esille ja kaikilla olisi mahdollisuus halutessaan vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Erityisesti vammaisten henkilöiden koulutustasoa ja työmarkkinaosallisuutta on parannettava, sillä parempi toimeentulo myös edistää osallisuutta yhteiskunnassa ja ehkäisee syrjäytymistä. Vammaisten henkilöiden osallisuuden toteuttamiseksi yhdenvertaisesti muiden kanssa on tarpeen edistää myös palveluiden ja järjestelmien esteettömyyttä ja saavutettavuutta laaja-alaisesti ja pitkäjänteisesti. Ihmisoikeusvaltuuskunta suosittelee, että Suomessa selvitetään, miten YK:n vammaisyleissopimuksen osallistamisvelvoitetta käytännössä toteutetaan ja kehitetään uusia toimintamuotoja, jotka mahdollistavat vammaisten henkilöiden, mukaan lukien lapset, kattavan osallistamisen yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa.¹⁷²

Kansallisen demokraatiohjelman 2025 toimintasuunnitelmassa on esitetty huoli siitä, että liian moni kokee, ettei kykene vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin ja yhteiskunnan kehitykseen. Yhteiskunnallisessa osallisuudessa on suuria sosioekonomisia ja alueellisia eroja.¹⁷³ Perustuslakivaliokunta on esittänyt käsityksen siitä, että Suomessa on kasvava joukko ihmisiä, jotka suhtautuvat epäluuloisesti yhteiskunnan toimintaan ja kokevat tulevaisuuden järjestelmän syrjimiksi ja ohittamiksi. Samalla valiokunta on kuitenkin huomauttanut aihetta koskevan tutkimustiedon vähäisyydestä.¹⁷⁴

YK:n ihmisoikeuskomitea on kehottanut Suomea tehostamaan toimiaan naisten osallistumisen lisäämiseksi sekä julkisella että yksityisellä sektorilla ja sen edistämiseksi, että naiset ovat edustettuina korkeimmilla johtopaikoilla. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää vammaisten naisten ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien naisten osallistumiseen. Suomen tulisi komitean mukaan myös parantaa tiedonkeruuta tällä saralla.¹⁷⁵

Lapsiasiavaltuutettu on pitänyt tärkeänä lasten osallistumisoikeuden edistämistä koskevaa vuoden 2019 hallitusohjelman kirjausta kouluopetuksen ja koulujen toimintakäytäntöjen kehittämisestä, jolla pyritään parantamaan lasten ja nuorten valmiuksia

¹⁷² Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 16–19.

¹⁷³ Oikeusministeriö: Kansallinen demokraatiohjelma 2025: toimintasuunnitelma. 27.3.2020, s. 4.

¹⁷⁴ PeVL 46/2017 vp, s. 3.

¹⁷⁵ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 12 ja 13.

omassa lähiympäristössään ja laajemmin yhteiskunnassa.¹⁷⁶ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on Suomea koskevista päätelmistään todennut, että valtion tulee varmistaa, että lapset pääsevät osallistumaan koulutusta koskevaan päätöksentekoon ja toimintaan laajasti. Suomi on komitealle toimittamassaan raportissa huomionut oppilaiden ja opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksien lisäämisen hyödyt.¹⁷⁷

10.3 Saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutuminen

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Vilpittömässä mielessä käytyjen, oikea-aikaisten ja tietoon perustuvien neuvotteluiden toteutuminen	Saamelaiskäräjien tiedot ja arvio neuvotteluvollisuuden toteutumisesta Viranomaisten tiedot
b. Saamelaiskäräjälain neuvotteluvallan kehittäminen	Lainmuutos ja sen toimeenpano Viranomaisten osaamisen vahvistamiseksi tehdyt toimet
c. Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon merkitsemistä koskevien säännösten uudistaminen	Lainmuutos ja sen toimeenpanon seuranta OM
d. Saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevan itsehallinnon päätösvalan ala lainsäädännössä	OM Saamelaiskäräjät

YK:n TSS-komitea on esittänyt huolen siitä, että lainsäädännön muutokset, infrastruktuurihankkeet ja saamelaisten maiden käyttö ovat heikentäneet saamelaisten oikeuksia ylläpitää elämäntapaansa ja perinteisiä elinkeinojaan, kuten poronhoitoa ja kalastusta. Komitea on huolestunut myös siitä, ettei ole olemassa oikeudellista velvoitetta kuulla saamelaisia heidän vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksensa hankkimiseksi asioissa, jotka vaikuttavat heidän maihinsa ja luonnonvaroihinsa. Lisäksi komitea on pitänyt valitettavana sitä, että Kansainvälisen työjärjestön (ILO) alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen nro 169 ratifiointi on viivästynyt. Komitea on

¹⁷⁶ Lapsiasiavaltuutettu: Lapsen etua etsimässä – Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:1, s. 24.

¹⁷⁷ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 23.

vaatinut Suomea ryhtymään toimiin tapauksissa, joissa saamelaisten oikeuksia ylläpitää kulttuuriaan, elämäntapaansa ja perinteisiä elinkeinojaan on loukattu. Tältä osin komitea on suositellut, että Suomi arvioi näitä oikeuksia koskevan nykyisen lainsäädännön vaikutukset ja tekee tarvittavat muutokset. Lisäksi komitea on vaatinut Suomea vahvistamaan saamelaisten oikeudellista tunnustamista alkuperäiskansaksi sekä oikeudellisia ja menettelyllisiä takeita saamelaisten vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen hankkimisesta kansainvälisten vaatimusten mukaisesti.¹⁷⁸

YK:n ihmisoikeuskomitea on esittänyt huolen siitä, että sen marraskuussa 2018 esittämiä näkemyksiä¹⁷⁹ saamelaisten itsemääräämisoikeutta käsittelevissä yksilövalituksissa ei ole implementoitu. Komitea on kehottanut Suomea viipymättä toimimaan esitettyjen kantojen mukaisesti. Erityisesti säännökset, jotka koskevat niin sanottua saamelaismääritelmää ja viranomaisten velvollisuutta neuvotella saamelaiskäräjien kanssa toimenpiteistä, jotka vaikuttavat saamelaisten asemaan alkuperäiskansana, tulee muuttaa siten, että saamelaisten itsemääräämisoikeus turvataan. Saamelaisten kulttuuriin ja perinteisiin elinkeinoihin vaikuttavien toimien vaikutusten arvioinnin epä-määräiset kriteerit ovat johtaneet epäonnistumisiin vilpittömässä mielessä käytyjen, oikea-aikaisten ja tietoon perustuvien neuvotteluiden toteutumisessa. Suomen tulisiikin ihmisoikeuskomitean mukaan nopeuttaa saamelaiskäräjälain uudistamista erityisesti saamelaismääritelmän ja neuvotteluelvoitteen suhteen. Lainsäädännön lisäksi Suomen tulisi tarkastella myös toimintatapoja ja menettelyjä sen varmistamiseksi, että saamelaisiin vaikuttavista toimenpiteistä käydään merkityksellisiä neuvotteluita, joiden tarkoituksena on saada saamelaisten vapaa, oikea-aikainen ja tietoon perustuva suostumus toimenpiteille. Ihmisoikeuskomitea on myös kehottanut Suomea tehostamaan valtion viranomaisille ja paikallisviranomaisille, poliiseille, syyttäjille ja tuomareille annettavaa koulutusta saamelaisten oikeuksien kunnioittamisesta. Komitea otti täytäntöönpanon nopeutettuun seurantaan kolme suositusta, joista yksi koski saamelaisten oikeuksia.¹⁸⁰

Myös edellisissä suosituksissaan ihmisoikeuskomitea totesi, että Suomen tulisi edistää saamelaisten oikeuksien toteutumista vahvistamalla saamelaisten edustuksellisten instituutioiden, kuten saamelaiskäräjien, päätöksentekovaltaa. Suomen tulisi lisätä ponnistelujaan lainsäädäntömuutosten tekemiseksi saamelaisten oikeuksien täysimit-

¹⁷⁸ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 50 ja 51.

¹⁷⁹ Sanila-Aikio v. Finland (CCPR/C/124/D/2668/2015) ja Näkkäljärvi et al. v. Finland (CCPR/C/124/D/2950/2017).

¹⁸⁰ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 3.5.2021, kohdat 4,5, 42 ja 43.

taiseksi takaamiseksi heidän perinteisillä alueillaan varmistamalla, että saamelaisyhteisöjen oikeutta vapaaseen, ennalta tapahtuvaan ja informoituun osallistumiseen heitä koskeviin poliittisiin prosesseihin ja kehittämishankkeisiin noudatetaan.¹⁸¹

YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on suositellut, että määritellesään, kenellä on äänioikeus saamelaiskäräjien vaaleissa, Suomen olisi annettava asianmukainen painoarvo saamelaisten itsemääräämisoikeudelle, joka liittyy heidän asemaansa Suomessa, heidän oikeudelleen määrätä omasta jäsenyydestään ja oikeudelleen siihen, ettei heitä pakkosulauteta. Komitea on myös ilmaissut huolensa siitä, ettei saamelaisten oikeuksia perinteisiin maa-alueisiinsa ja uhanalaiseen perinteiseen kalastuselinkeinoonsa suojella riittävästi ja ettei saamelaisiin vaikuttavissa hallituksen toimissa noudateta johdonmukaisesti vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen periaatetta. Suomen olisi komitean mukaan löydettävä asianmukainen neuvotteluratkaisu kiistassa, joka koskee saamelaisten oikeuksia perinteisiin maa-alueisiinsa, myös tarkistamalla asiaa koskevan lainsäädäntönsä. Lisäksi Suomea on kehoitettu hankkimaan saamelaisten vapaa ja tietoon perustuva ennakkosuostumus ennen kuin se hyväksyy hankkeita, jotka vaikuttavat saamelaisten perinteisten maa-alueiden ja luonnonvarojen käyttöön ja kehittämiseen. Suomen olisi myös varmistettava, että ennen saamelaisten kotiseutualueelle kohdistuvien toimenpiteiden suunnittelua, kulttuuriset, sosiaaliset ja ympäristövaikutukset arvioidaan asianmukaisesti yhteistyössä niiden yhteisöjen kanssa, joihin kulloinenkin toimenpide vaikuttaa.¹⁸²

Euroopan neuvoston ministerikomitea on myös pitänyt tarpeellisena, että Suomessa kehitetään yhdessä saamelaisten kanssa yleisesti tunnustettu järjestelmä vaaliluetteloon merkitsemistä varten. Ministerikomitea on suosittanut Suomelle myös välittömiä toimia, joilla vahvistetaan merkittävästi saamelaiskäräjien oikeuksia osallistua lainsäädäntöön ja käytäntöön muun muassa antamalla saamelaiskäräjille tarvittavat resurssit ja tarjoamalla asianomaisille virkamiehille kansallisella ja paikallisella tasolla koulutusta neuvotteluelvoitteen asianmukaisesta täytäntöönpanosta. Vaikka saamelaiskäräjiä koskeva lain muutos olisi ensisijainen toimenpide, viranomaisten olisi kiireellisesti varmistettava tehokas osallistuminen siinäkin tapauksessa, että lakia ei muuteta.¹⁸³

¹⁸¹ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 22.8.2013, kohta 16.

¹⁸² YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohdat 15–17.

¹⁸³ Euroopan neuvoston ministerikomitea: Resolution CM/ResCMN(2020)1 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Finland. 12.2.2020, kohdat 2 ja 3.

11 Toimeentulo ja ihmisarvoinen työ

11.1 Köyhyys

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Perusturvan riittävyys	THL/Perusturvan riittävyyden arviointiraportti
b. Lapsiköyhyys	Tilastokeskus/Tulonjakotilasto, elinolotilasto
c. Kokemus rahan riittävydestä ruokaan	THL/FinSote-tutkimus

YK:n TSS-komitea on jo aiemmin ilmaissut huolensa perusturvan riittävyydestä sekä sairaiden ja ikääntyneiden toimeentulosta Suomessa.¹⁸⁴ Viimeisimmässä päätelmisään YK:n TSS-komitea on huolestunut siitä, että vuosien 2015–2019 hallituskauden aikaiset etuuksien leikkaukset ja kansaneläkeindeksin jäädytys tekivät näistä etuuksista riittämättömiä ja vaikuttivat suhteettomasti jo ennestään muita heikommassa asemassa oleviin ryhmiin (9 artikla). Komitea suosittaa Suomea mm. sisällyttämään sosiaalihuoltolain uudistukseen takeet, joilla varmistetaan, että sosiaalietuudet pysyvät riittävinä ja että leikkauksissa säilytetään etuuden ydinosa, joka mahdollistaa edunsaajille riittävän elintason.¹⁸⁵

Suomi on saanut huomautuksia Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealta perusturvan riittämättömyydestä.¹⁸⁶ Etenkin lapsiperheköyhyys on ollut huolestuttavalla tasolla Suomessa jo vuosia. Ihmisoikeusvaltuuskunta on todennut lapsena koetun köyhyyden olevan yhteydessä alhaiseen koulutustasoon, mielenterveysongelmiin ja koko väestöön verrattuna heikkoon hyvinvointiin aikuisiässä. Valtuuskunta onkin suositellut, että hallituskaudella 2019–2023 Suomessa taataan riittävä toimeentulo

¹⁸⁴ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 20.

¹⁸⁵ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 27 ja 28.

¹⁸⁶ Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2017 - Finland - Article 12. 8.12.2017.

kaikille nostamalla perusturvan tasoa. Lisäksi lapsiperheköyhyyttä tulisi vähentää tarkastelemalla muun muassa sosiaali- ja työttömyysturvan leikkauksista lapsiperheille kasaantuvia vaikutuksia kriittisesti ja kehittämällä korjauskeinoja.¹⁸⁷

YK:n TSS-komitea on suositellut, että Suomi seuraa, miten sosiaali- ja terveystalouden uudistukset ja lapsiperheiden palvelujen parantamiseksi ja heidän toimeentulonsa turvaamiseksi toteutettavat ohjelmat vaikuttavat köyhyyden ja eriarvoisuuden väheneemiseen.¹⁸⁸ YK:n TSS-komitea on nostanut aiemminkin erityiseksi huolenaiheeksi lapsiperheiden köyhyyden ja suosittanut Suomea kohdistamaan tukea kaikille köyhyydessä tai sen vaarassa eläville, mutta erityisesti yksinhuoltajaperheille ja lapsiperheille.¹⁸⁹

YK:n lapsen oikeuksien komitea on kehottanut Suomea vahvistamaan yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevaa tilastointijärjestelmää ja tilastollista analysointia sekä varmistamaan, että Suomessa kootaan ja käytetään tietoja, joiden perusteella politiikan ja ohjelmien parissa toimiville tiedotetaan mm. köyhyydestä. Komitea suosittelee, että Suomi toteuttaa tarvittavat toimet lasten köyhyyttä koskevien tietojen kokoamiseksi ja analysoimiseksi laajamittaisesti, jotta ongelmaan voidaan puuttua tehokkaasti.¹⁹⁰ Myös Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on pyytänyt Suomea toimittamaan tietoa lapsiköyhyyden esiintyvyydestä Suomessa, niistä toimenpiteistä, joihin sen vähentämiseksi on ryhdytty sekä lasten osallistumisen turvaamisesta lapsiköyhyyden vastaisessa työssä.¹⁹¹

¹⁸⁷ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 14–15.

¹⁸⁸ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohta 37.

¹⁸⁹ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 23.

¹⁹⁰ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohdat 18 ja 50.

¹⁹¹ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 21.

11.2 Pääsy työhön

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Työkäisten työllisyysaste väestöryhmittäin	Tilastokeskus/Työvoimatutkimus
b. Työelämäsyrijntä	OM & Ihmisoikeuskeskus/Perusoikeusbarometri FRA/Fundamental Rights Survey Tilastokeskus/Työolotutkimus

YK:n TSS-komitea on suositellut, että Suomi ryhtyy kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin puuttuakseen tehokkaasti pitkäaikaistyöttömyyteen, joka on Suomessa verrattain korkealla asteella.¹⁹² YK:n TSS-komitea on esittänyt uusimmissa päätelmissään huolen siitä, että nuorilla on vaikeuksia saada vakituista ja kunnollista työtä. Lisäksi komitea on huolestunut siitä, että covid-19 -kriisin vuoksi työpaikkoja on hävinnyt erityisesti niiltä ihmisryhmiltä, jotka ovat perinteisestikin kärsineet työttömyydestä, kuten nuorilta, vammaisilta henkilöiltä, yli 50-vuotiailta ja maahanmuuttajataustaisilta naisilta (6 artikla). Komitea on suositellut, että Suomi vahvistaa erikoistuneita palvelujaan, kuten työvoiman palvelukeskuksia, avustukseen ja tukeakseen työnhakijoita, jotta he pystyisivät tunnistamaan ja löytämään vapaita työpaikkoja, etenkin covid-19 -kriisin vähennettyä työllistymismahdollisuuksia. Komitea on suositellut myös, että Suomi seuraa covid-19 -pandemian vuoksi tehtyjen työlainsäädännön väliaikaisten muutosten täytäntöönpanoa estääkseen työnantajia käyttämästä niitä väärin ja varmistaakseen, että lomautetut työntekijät otetaan tosiasiallisesti takaisin työhön heti, kun olosuhteet sen sallivat.¹⁹³

YK:n TSS-komitea on huolestunut siitä, että vammaiset henkilöt ovat työmarkkinoilla muita heikommassa asemassa. Komitea on huolestunut myös nykyisistä työtoimintajärjestelyistä, koska työtoimintaan osallistuvilla vammaisilla henkilöillä ei ole oikeutta palkkaan eikä lomiin eikä toiminnasta kerry heille vanhuuseläkettä. Lisäksi komitea panee huolestuneena merkille, ettei työkyvyttömyyseläkkeen määrässä eikä eläkkeen saannin edellytyksissä oteta riittävästi huomioon vammaisuudesta johtuvia menoja (6, 7 ja 9 artikla). Komitea suosittelee, että Suomi varmistaa, että vammaiset työntekijät voivat nauttia oikeudesta oikeudenmukaisiin ja suotuisiin työoloihin yhdenvertaisesti

¹⁹² YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 16.

¹⁹³ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 23 ja 24.

muiden kanssa. Tältä osin komitea suosittelee, että Suomi muun muassa varmistaa, että vammaisille henkilöille taataan työpaikalla kohtuulliset mukautukset ja heille maksetaan tekemästään työstä oikeudenmukaista palkkaa, joka mahdollistaa heille perheineen kunnollisen toimeentulon. Lisäksi Suomen tulee varmistaa, että vammaisille henkilöille maksetaan samasta työstä samaa palkkaa kuin muille, syrjimättä heitä palkkauksessa siksi, että heidän työkykynsä katsotaan muita heikommaksi.¹⁹⁴ YK:n TSS-komitea on esittänyt saman huolen vammaisten henkilöiden pääsystä työhön jo aiemmissa suosituksissaan ja pyytänyt Suomea toimittamaan sukupuolen ja vammaisuuden perusteella disagregoitua tietoa vammaisten henkilöiden työllisyydestä.¹⁹⁵

YK:n TSS-komitea on aiemmissa suosituksissaan myös kehottanut Suomea tehostamaan ponnistelujaan maahanmuuttajataustaisten henkilöiden ja kansallisiin, etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kohtaaman jatkuvan syrjinnän estämiseksi ja poistamiseksi myös ryhtymällä kohdennettuihin toimiin vähemmistöjen työhön pääsystä kohtaan ongelmiensa ratkaisemiseksi. YK:n TSS-komitea on myös esittänyt huolen ulkomaalaisten työntekijöiden ja erityisesti kausityöntekijöiden kohtaamasta syrjinnästä työelämässä ja kehottanut Suomea lisäämään panostustaan syrjinnän vastaiseen työhön. Myös palkkatasa-arvo on noussut komitean suosituksissa esiin. YK:n TSS-komitea on naisiin kohdistuvan työelämänsyrjinnän osalta nostanut esiin erityisesti sukupuoleen perustuvan segregaatoin työmarkkinoilla, joka johtaa palkkaeroihin ja eroihin mahdollisuuksissa edetä uralla. Suomen tulee toimia erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien naisten oikeuksien toteuttamiseksi.¹⁹⁶

CEDAW-komitea on esittänyt huolen sukupuolten välisestä palkkaerosta Suomessa sekä maahanmuuttaja- ja romaninaisten, yksinhuoltajaäitien, ikääntyneiden naisten ja vammaisten naisten korkeasta työttömyysasteesta ja matalapalkkaisuudesta. Komitea on kehottanut Suomea tekemään kattavia selvityksiä näiden naisryhmien työllisyydestä ja työolosuhteista ja antamaan samalla suosituksia lisätäkseen näiden naisten tehokasta osallistumista työmarkkinoille. Huolta on aiheuttanut myös naisten laittomat irtisanomiset raskauden, synnytyksen ja äitiysvapaan perusteella ja perhevapaiden tasa-arvoinen käyttö.¹⁹⁷ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on huoless-

¹⁹⁴ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 29 ja 30.

¹⁹⁵ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 13.

¹⁹⁶ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohdat 12, 15, 17 ja 18.

¹⁹⁷ CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohdat 26 ja 27.

tunut siitä, että ulkomaalaistaustaisiksi oletettuja henkilöitä syrjitään edelleen työmarkkinoilla ja että maahanmuuttajataustaisten naisten työttömyysaste on vieläkin hyvin korkea Suomessa ja on kehottanut Suomea ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimiin ilmiön torjumiseksi.¹⁹⁸

¹⁹⁸ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohdat 20 ja 21.

12 Sivistys ja koulutus

12.1 Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tehostaminen varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa	OKM OM

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu on vuonna 2012 pitänyt raportissaan Suomen ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tilannetta ongelmallisena. Ihmisoikeusvaltuutetun kanta on, että ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tulee sisältyä jokaiseen toimintaohjelmaan, jonka tavoitteena on ihmisoikeuskulttuurin vaaliminen yhteiskunnassa ja hallituksen tulisi määrittellä toimet, joilla niitä koskeviin huolenaiheisiin puututaan. Ihmisoikeudet tulee sisällyttää koulutukseen ja tiedotustoimintaan kattavasti, konkreettista ja ymmärrettävää kieltä käyttäen. Myös tiedotusvälineiden roolia ihmisoikeuskulttuurin edistämässä tulisi ihmisoikeusvaltuutetun mukaan pohtia. Ihmisoikeusvaltuutettu painottaa, että opetusmenetelmien tulee rohkaista kriittiseen ajatteluun ja luoda osallistava oppimisympäristö, joka perustuu suvaitsevaisuuteen ja syrjimättömyyteen ja näin välittää osaltaan ihmisoikeuksiin liittyviä arvoja.¹⁹⁹ Suomi on saanut myös YK:n yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa suosituksia koskien mm. ihmisoikeuskasvatuksen alustoja, resursseja ja sitä koskevan koulutuksen pakollisuutta.²⁰⁰

Ihmisoikeusvaltuuskunta on todennut perus- ja ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen olevan välttämätöntä perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi yhteiskunnassa. Demokratiakasvatus on ihmisoikeuskasvatuksen lähikäsite. Ihmisoikeusvaltuuskunta katsoo velvollisuuden ihmisoikeuskasvatuksen toteuttamiseen olevan johdettavissa perustuslakiin asti. Ihmisoikeusvaltuuskunta on suositellut, että hallituskaudella 2019–2023 perus- ja ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta lisätään kaikilla hallinnon tasoilla sekä kehitetään ja julkaistaan esteetöntä ja saavutettavaa perus- ja ihmisoikeustietoa

¹⁹⁹ Ihmisoikeusvaltuutettu Nils Muižnieks: Report CommDH(2012)27 following his visit to Finland from 11 to 13 June 2012. 25.9.2012, kohta 25.

²⁰⁰ YK:n ihmisoikeusneuvosto: Universal periodic review: Finland. Matrix of recommendations. 21.9.2017, kohdat 100.33, 100.34 ja 100.94.

eri kielillä sekä eri kommunikaatiokeinoille ja -tavoille soveltuvana.²⁰¹ Ihmisoikeusvaltuuskunta on suositellut, että ihmisoikeuskoulutusta seurataan, arvioidaan ja kehitetään. Valtuuskunta on myös kehottanut valtioneuvostoa vahvistamaan opettajien pitkäjänteistä perus- ja täydennyskoulutusta ihmisoikeuksista ja takaamaan ihmisoikeuskoulutukselle pysyvä rahoitus, pysyvät rakenteet ja riittävä henkilöstö.²⁰²

Perustuslakivaliokunta on korostanut, että hyvin toteutettu perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus voi vaikuttaa laajasti ja edesauttaa kaikkien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.²⁰³ Perustuslakivaliokunta on korostanut demokratiapoliittisesta selonteosta antamassaan mietinnössä demokratiakasvatuksen lisäämisen ja kehittämisen merkitystä pyrittäessä vahvistamaan demokratiaa, nostamaan äänestysaktiivisuutta ja vähentämään osallistumisen eriarvoisuutta.²⁰⁴ Valiokunta on demokratiapoliittisesta toimintaohjelmasta antamassaan lausunnossa toistanut aiemmin esittämiään kantoja sekä pitänyt tärkeinä demokratiakasvatuksen tehostamiseen ja nuorten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseen liittyviä muutoksia, joita on tehty eri oppiasteiden perusteasiakirjoihin, kuten varhaiskasvatuksen sekä perusasteen ja lukion opetussuunnitelmien perusteisiin. Valiokunta painotti lausunnossaan perusteasiakirjoihin kirjattujen tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavia käytännön toimia.²⁰⁵

12.2 Koulutuksen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Oikeus opetukseen i) Toisen asteen koulutuksen aloittaneet ja suorittaneet väestöryhmittäin ii) Korkeakoulutukseen päässeet ja koulutuksen suorittaneet väestöryhmittäin iii) Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten osuus (NEET)	Tilastokeskus/Koulutustilastot, työvoimatutkimus
b. Syrjintäkokemukset yläkoulussa, lukioissa ja ammattikouluissa	THL/Kouluterveyskysely

²⁰¹ Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023. 2019, s. 10–11.

²⁰² Ihmisoikeusvaltuuskunta: Ihmisoikeuskasvatusta vahvistettava hallitusohjelman mukaisesti - opettajankoulutukseen tarvitaan ihmisoikeussisältöä. Kannanotto, 15.4.2021.

²⁰³ PeVL 56/2017 vp, s. 3.

²⁰⁴ PeVM 3/2014 vp, s. 6.

²⁰⁵ PeVL 46/2017 vp, s. 6.

12.2.1 Oikeus opetukseen

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on pyytänyt Suomelta ajantasaista tietoa oppivelvollisuuteen liittyen oppilasmääristä, oppilaiden jatkuvista poissaoloista ja opintonsa keskeyttäneiden määrästä sekä niistä toimenpiteistä, joilla näihin liittyviin ongelmiin puututaan.²⁰⁶

YK:n TSS-komitea on huolissaan maahanmuuttajataustaisten lasten ja romanilasten koulumaailmassa kohtaamista haasteista. Erityisesti syrjintä ja kiusaaminen, erityisopetukseen sijoitettujen lasten suuri määrä ja korkeat keskeyttämismäärät ovat Suomessa ongelmia. Komitea on kehottanut Suomea lisäämään pyrkimyksiään turvata yhdenvertainen pääsy inklusiiviseen opetukseen kaikille lapsille, mukaan lukien romani- ja maahanmuuttajataustaisille lapsille, sekä tehostamaan toimiaan, jotta koulun keskeyttäneiden määrä näissä ryhmissä jatkaisi laskuaan.²⁰⁷ YK:n TSS-komitea on suositellut myös, että Suomi puuttuu koulunkäynnin keskeyttämisen sosioekonomisiin juurisyihin ja varmistaa, että kaikkien koulutustasojen opetusjärjestelmät vastaavat erilaisista sosiaalisista ja kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden tarpeita.²⁰⁸ Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on nostanut esiin huolen haavoittuvassa tilanteessa olevien lapsiryhmien, kuten romanilasten koulutusjärjestelmässä kohtaamista haasteista, jotka näkyvät esimerkiksi koulupudokkaiden suurena määränä.²⁰⁹

YK:n TSS-komitea on suositellut, että Suomi myöntää asianmukaiset resurssit, jotta voidaan panna täytäntöön ne suositukset, jotka annettiin Purkutalkoot-tutkimushankkeessa²¹⁰: suositukset liittyvät mm. siihen, että segregaaation purkaminen vaatii hallinnonalat ylittäviä, valtakunnallisesti koordinoituja toimia sekä siihen, että segregaaation purkamiseen liittyviin keskusteluihin ja toimenpiteisiin on sukupuolen ohella tuotava vahvemmaksi osaksi myös muut eroja tuottavat ominaisuudet, kuten sukupuolen ominaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, ikä, etninen tausta, yhteiskuntaluokka, toimintakyky ja asuinalue. Komitea on suositellut myös, että Suomi paitsi toteuttaa segregaaation strategisen lieventämisen hankkeen ja muut samapalkkaisuusohjelmassa

²⁰⁶ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 22.

²⁰⁷ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 28.

²⁰⁸ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 46 ja 47.

²⁰⁹ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohta 51.

²¹⁰ Jenni Lahtinen (toim.): ”Mikä ois mun juttu” – nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä. Purkutalkoot-hankkeen loppuraportti, Valtioneuvoston kanslia 2019, s. 148–153.

2020–2023 suunnitellut hankkeet myös ryhtyy väliaikaisiin erityistoimiin lisätäkseen aliedustetun sukupuolen edustusta niillä koulutus- ja ammattialoilla, joilla jokin sukupuoli on aliedustettuna.²¹¹

CEDAW-komitea on suositellut, että Suomi lisää tietoisuutta koulutusjärjestelmän tärkeästä tehtävästä ammatinvalinnan eriytyneisyyden sukupuolen mukaan sekä naisten ja miesten välisen mahdollisen tulevaisuudennäkymien epätasa-arvon poistamisesta. Tätä varten komitea kehottaa Suomea poistamaan sukupuolistereotyyppiat ja rakenteelliset esteet, jotka mahdollisesti estävät tyttöjä ja poikia hakeutumasta muille kuin perinteisille koulutus- ja ammattialoille kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla. Komitea on myös kehottanut Suomea tehostamaan erityisesti maahanmuuttajanaisten pääsyä yleissivistävään ja ammattikoulutukseen.²¹²

12.2.2 Syrjintäkokemukset yläkoulussa, lukioissa ja ammattikouluissa

YK:n TSS-komitea on pannut huolestuneena merkille kouluterveyskyselyn tulokset, joissa korostuu, että maahanmuuttajataustaisten, vammaisten ja sijaishuollossa olevien oppilaiden sekä lesbo-, homo-, biseksuaali-, transsukupuolisten ja intersukupuolisten oppilaiden oppimistulokset ovat muita heikommalla tasolla ja heitä kiusataan koulussa. Komitea on huolestunut myös siitä, että romanioppilaisiin suhtaudutaan koulussa edelleen syrjivästi ja he keskeyttävät koulunkäynnin muita useammin. Komitea on suositellut, että Suomi sisällyttää koulujen opetussuunnitelmiin ymmärtävyyden ja suvaitsevuuksien edistämisen sekä syrjintäkiellon ja antaa opetushenkilöstölle tarvittavaa koulutusta näistä aiheista. Komitea on myös suositellut, että kun Suomi panee täytäntöön toimenpideohjelman kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa, se seuraa toimenpideohjelman vaikuttavuutta. Lisäksi komitea on toistanut aiemman suosituksensa vaatien Suomea varmistamaan kaikkien lasten yhdenvertaiset mahdollisuudet saada inklusiivista opetusta.²¹³ YK:n TSS-komitea on aiemmissa suosituksissaan kehottanut Suomea keräämään systemaattisesti disaggregoitua dataa kouluissa tapahtuvasta kiusaamisesta,

²¹¹ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohta 19.

²¹² CEDAW-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 10.3.2014, kohdat 25 ja 31.

²¹³ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 46 ja 47.

vahvistamaan kiusaamisen vastaisia toimia ja arvioimaan näiden toimien tehokkuutta.²¹⁴

Myös YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on suositellut, että yhdenvertaisten ja osallistavien koulutusmahdollisuuksien varmistamiseksi kaikille lapsille Suomi tehostaa toimiaan, joilla se edistää suvaitsevuutta, monimuotoisuutta ja yhdenvertaisuutta koulujen opetussuunnitelmien perusteissa kannustaakseen tehokkaaseen monikulttuuriseen oppimisympäristöön.²¹⁵ YK:n lapsen oikeuksien komitea on puolestaan nostanut erityisesti esiin vammaisten lasten oikeuden osallistua yleisopetukseen sekä tarpeen varmistaa riittävän määrän tarpeellista tukea ja parantaa opettajien valmiuksia opettaa vammaisia lapsia ja erityistarpeita omaavia lapsia.²¹⁶

²¹⁴ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 28.

²¹⁵ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohta 23.

²¹⁶ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohdat 17 ja 18.

13 Terveys, hyvinvointi ja ympäristö

13.1 Pääsy sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä riittävään hoitoon

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Hoitoonpääsy i) Perusterveydenhuolto ii) Erikoissairaanhoido	THL/Hoitoonpääsy perusterveydenhuollossa, hoitoonpääsy erikoissairaanhoidossa
b. Kokemus riittävästä sosiaali- ja terveyspalveluista	THL/FinSote-tutkimus
c. Välttämätön hoito on turvattu kaikille paperittomille lailla	Lainmuutos ja sen toimeenpano
d. Itsemurha-ajatuksia ilmoittaneiden mielenterveyspalveluiden käyttö	THL/FinSote-tutkimus
e. Osuus väestöstä, jolla on ollut taloudellisia ongelmia hankkia lääkärin määräämiä lääkkeitä	Fimea/Lääkebarometri

13.1.1 Hoitoonpääsy

YK:n TSS-komitea on huolestunut siitä, ettei perusterveydenhuollon palveluja ole riittävästi saatavilla ja saavutettavissa kaikkialla maassa. Komitea on huolestunut myös siitä, että tietyillä ryhmillä on muita suurempia vaikeuksia saada palveluja (12 artikla). Komitea on suositellut, että Suomi seuraa sosiaali- ja terveyspalvelujen rakenneuudistuksen vaikutuksia sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuteen, yhdenvertaiseen saavutettavuuteen, kohtuuhintaisuuteen ja laatuun koko maassa. Komitea on suositellut myös, että Suomi ottaa uudistuksessa huomioon paitsi alueelliset ominaispiirteet

myös ne esteet, joita tietyt ryhmät, kuten työttömät, vanhukset ja luvattomat maahanmuuttajat, kohtaavat palvelujen saannissa.²¹⁷ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on puolestaan pyytänyt Suomea toimittamaan ajantasaista tietoa terveyspalveluiden odotusajoista.²¹⁸

13.1.2 Kokemus riittävästä sosiaali- ja terveyspalveluista

Ks. ”a. Hoitopääsy”.

13.1.3 Välttämätön hoito on turvattu kaikille paperittomille lailla

Perustuslakivaliokunta on paperittomille tarjottavia terveydenhuollon palveluita koskevasta lakiehdotuksesta lausueessaan todennut, että perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Säännös turvaa jokaiselle Suomen lainkäyttöpiirissä olevalle subjektiivisen oikeuden sellaiseen tulotason ja palveluihin, joilla turvataan ihmisarvoisen elämän edellytysten vähimmäistaso.²¹⁹ Eduskunnan oikeusasiamies on katsonut, että paperittomien henkilöiden perustarpeiden täyttämässä on puutteita ja kunnissa on erilaisia käytäntöjä siinä, mitä sosiaali- ja terveyspalveluita annetaan henkilöille, jotka eivät ole vastaanottopalveluiden piirissä.²²⁰

YK:n TSS-komitea on kehottanut Suomea varmistamaan, että laittomasti maassa tavatut henkilöt, turvapaikanhakijat ja pakolaiset saavat välttämättömiä terveyspalveluita ja muistuttanut Suomea, että terveydenhuollon tilojen, tarvikkeiden ja palveluiden tulisi olla kaikkien saatavilla ilman syrjintää.²²¹ Komitea on myös muistuttanut yleiskommentistaan nro 14 (2000), joka koskee oikeutta korkeimpaan saavutettavissa olevaan

²¹⁷ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 41 ja 42.

²¹⁸ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2017 – Finland. January 2018, s. 9.

²¹⁹ PeVL 73/2014 vp.

²²⁰ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, s. 130–131.

²²¹ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 27.

terveyden tasoon, ja suositellut, että Suomi varmistaa kaikille, maahanmuuttajat mukaan lukien, sekä lainsäädännössä että käytännössä yhdenvertaisen mahdollisuuden saada ennalta ehkäiseviä, parantavia ja lievittäviä terveyspalveluja oikeudellisesta asemastaan ja luvistaan riippumatta.²²² Myös YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on suositellut, että Suomi ryhtyy konkreettisiin toimiin varmistaakseen, että paperittomat saavat tosiasiallisesti kohtuuhintaisia ja asianmukaisia terveyspalveluja.²²³

13.1.4 Itsemurha-ajatuksia ilmoittaneiden mielenterveyspalveluiden käyttö

YK:n TSS-komitea on pannut huolestuneena merkille mielenterveyden hoitovajeen Suomessa. Vaje johtuu muun muassa palvelujen epätasaisesta maantieteellisestä jakautumisesta ja siitä, etteivät muita heikommassa asemassa olevat ryhmät saa yhdenvertaisesti asianmukaista hoitoa ja hoivaa (12 artikla). Komitea suosittelee, että mielenterveyslain ja päihdehuoltolain uudistamisen sekä vuosien 2020–2030 kansallisen mielenterveysstrategian ja muiden alaan liittyvien strategioiden täytäntöönpanon perustana pidetään oikeutta terveyteen. Siksi komitea pyytää Suomea parantamaan mielenterveyshuollon, etenkin avohuollon, saatavuutta alipalveluilla alueilla ja alipalveluissa paikoissa, kuten kouluissa ja vankiloissa, tehostamaan ennaltaehkäiseviä ja varhaisvaiheen palveluja sekä parantamaan kohtuuhintaisen mielenterveyshuollon saatavuutta.²²⁴

YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut, että Suomi vahvistaa lapsille tarkoitettuja mielenterveyspalveluja ja takaa pääsyn tarvittaviin tutkimuksiin ja hoitoihin sekä tehostaa toimia itsemurhien estämiseksi.²²⁵ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

²²² YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 41 ja 42.

²²³ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohta 25.

²²⁴ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 43 ja 44.

²²⁵ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention - Concluding observations: Finland. 3.8.2011, kohta 44.

on puolestaan pyytänyt Suomea toimittamaan tietoa mielenterveyspalveluiden saataavuudesta, mukaan lukien mielenterveysongelmien ehkäisystä ja toipumiseen tähtävistä toimenpiteistä.²²⁶

Kansalliseen mielenterveysstrategiaan ja itsemurhien ehkäisyohjelmaan vuosille 2020–2030 sisältyy ehdotuksia seurantamittareiksi. Palveluiden peittävyden arviointiin on ehdotettu Finsote-tutkimukseen perustuvaa mittaria, jolla seurattaisiin itsemurha-ajatuksia ilmoittaneiden mielenterveyspalveluiden käyttöä. Perus- ja ihmisoikeusindikaattoreihin on valittu vastaava indikaattori. Kansallisessa mielenterveysstrategiassa on myös ehdotettu kehitettäväksi mittaria, jolla voitaisiin seurata mielenterveyspalveluiden määrää suhteessa väestön tarpeeseen. Tällainen mittari olisi ollut hyödyllinen myös osana perus- ja ihmisoikeusindikaattoreita, mutta sitä ei toistaiseksi voitu sisällyttää indikaattorikehiköön, koska se on vasta kehitteillä ja edellyttää tietopohjan täydentämistä.²²⁷

13.1.5 Osuus väestöstä, jolla on ollut taloudellisia ongelmia hankkia lääkärin määräämiä lääkkeitä

Eduskunnan oikeusasiamies on vuosikertomuksessaan nostanut esiin lääkehoidon huomioimisessa esiintyvät ongelmat. EOA:lle on tullut useita kanteluita siitä, ettei Kela ole myöntänyt toimeentulotukea lääkärin määräämiin tiettyihin lääkkeisiin tai muihin lääkärin määrääksiin perustuviin terveydenhuoltomenoihin. EOA on todennut terveydenhuoltomenojen kuuluvan perustoimeentuloon ja olevan osa ihmisarvoisen elämän kannalta välttämätöntä toimeentuloa. Toimeentulotukiasiakkaan tarvitseman hoidon jatkuvuus ja hänen oikeutensa perustuslaissa taattuihin riittäviin ja tarpeen mukaisiin terveyspalveluihin voi vaarantua, mikäli toimeentulotuki evätään lääkärin tarpeelliseksi arvioimaan lääkkeeseen tai hoitoon.²²⁸

Perusturvan riittävyyden arviointiraportissa todetaan, että perusturvan takaama tulotaso ei riitä monissa elämäntilanteissa kattamaan kohtuullista minimikulutusta vuonna 2019. Tältä osin tilanne ei ole muuttunut vuodesta 2015. Raportissa katsotaan, että

²²⁶ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2017 – Finland. January 2018, s. 9

²²⁷ Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030, sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:6, s. 39–44.

²²⁸ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, s. 235.

yleisesti ottaen vuosina 2015–2019 tapahtuneet muutokset ovat joko heikentäneet perusturvan tasoa tai pitäneet sen samana elämäntilanteesta riippuen.²²⁹ Tämä voi luonnollisesti vaikuttaa myös taloudellisiin mahdollisuuksiin hankkia lääkärin määräämiä lääkkeitä.

13.2 Oikeus asuntoon

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Asunnottomien kokonaismäärä	Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen kunnilta keräämät tiedot
b. Romanien asumiseen liittyvät syrjintäkokemukset	Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on nostanut esiin, että pitkäaikainen asunnottomuus on vähentynyt Suomessa. Komitea on pyytänyt Suomelta seuraavassa raportissaan päivitettyjä tietoja tilanteen kehittymisestä ja asunnottomuuden vähentämiseksi tehtyjen toimien tuloksista.²³⁰

YK:n TSS-komitea on todennut, että Suomen vuosina 2018 ja 2019 toteuttamat ohjelmat ovat vähentäneet pitkäaikaisasunnottomuutta lähes 50 prosenttia. Samalla komitea laittoi kuitenkin huolestuneena merkkeille, ettei tiettyjen ryhmien, kuten vankilasta vapautuneiden, asunnottomuuden ehkäisemiseen ole kohdennettu riittäviä toimia. Komitea on suositellut, että asunnottomille pyritään ensisijaisesti löytämään pysyviä ratkaisuja. Komitea on myös suositellut, että Suomi ehkäisee asunnottomuutta muun muassa lisäämällä hätämajoituskapasiteettia, myös yksinomaan naisille tarkoitettuja paikkoja, sekä kohtuuhintaisten asuntojen saatavuutta koko maassa ja tarjoamalla sosiaalista tukea ja varmistamalla, etteivät asunnon- ja vuokravälitystoimistot syrji käytännössään tiettyjä ryhmiä, kuten maksuhäiriömerkintöjä saaneita tai vailla aiempaa luottohistoriaa olevia, vankilasta vapautuneita ja yhteiskuntapalvelua suorittaneita, lesboja, homoja, biseksuaaleja, transsukupuolisia ja intersukupuolisia henkilöitä ja maahanmuuttajia.²³¹

²²⁹ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019. 6/2019, s. 94.

²³⁰ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 49.

²³¹ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. 5.3.2021, kohdat 38 ja 39.

YK:n TSS-komitea on myös aiemmissa suosituksissaan pitänyt kodittomuutta tehdyistä toimista huolimatta ongelmana Suomessa. Komitea on kehottanut Suomea ryhtymään toimiin sosiaalisen asuntotuotannon ja edullisten asuntojen saatavuuden parantamiseksi. Komitean mukaan erityisesti vähemmistöryhmien oikeudessa asuntoon esiintyy Suomessa useita haasteita, ja komitea nimeää romanit ja somalit erityisen haastavassa tilanteessa oleviksi ryhmiksi.²³²

YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on suositellut, että Suomi tehostaa toimiaan romanien integroimiseksi asuntomarkkinoille. Lisäksi komitea suosittelee, että Suomi antaa seuraavassa raportissaan komitealle tiedot toteuttamiensa toimien konkreettisista tuloksista.²³³ Myös Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on aiemmin pyytänyt Suomelta tietoja siitä, miten romanien oikeus riittävään asuntoon toteutuu Suomessa todennut romanien olevan edelleen syrjityssä asemassa avoimilla ja yksityisillä asuntomarkkinoilla.²³⁴ Suomen tulisi myös YK:n ihmisoikeuskomitean mukaan ryhtyä aktiivisiin toimenpiteisiin, mukaan lukien lainsäädännön kehittäminen, romanien syrjinnän ehkäisemiseksi, erityisesti koskien mm. asunnonsaantia.²³⁵

13.3 Ympäristö ja ilmasto

Indikaattori	Mahdolliset tietolähteet
a. Ulkoilman pienhiukkasten aiheuttamat kuolemantapaukset ja sairastavuus	THL
b. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmassa	YM
c. Ilmastopolitiikan toimien riittävyys suhteessa Pariisin sopimuksen lämpötilatavoitteisiin ja kansallisiin tavoitteisiin	Ilmastopaneeli YM/Ilmastovuosikertomus

²³² YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 24.

²³³ YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea: Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. 8.6.2017, kohta 13.

²³⁴ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Conclusions 2019 – Finland. March 2020, s. 48.

²³⁵ YK:n ihmisoikeuskomitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 22.8.2013, kohta 17.

Ilmastonmuutos ja saasteet aiheuttavat pitkällä aikajänteellä erilaisia ihmisoikeusongelmia, ja indikaattorit tarjoavat seurantatietoa, jonka avulla tätä kehitystä on mahdollista arvioida. Ilmastopaneeli on katsonut, ettei esimerkiksi laillisuuskanteluiden kautta todennäköisesti saada kattavaa tietoa aiheesta. Ilmastolain tarkoittama valtion viranomaisten yleinen suunnitelmien toteutumisen edistämismittaus on yksinään vielä heikko peruste laillisuuskantelulle, sillä se jättää viranomaiselle laajan harkintavallan, kuinka ja missä aikataulussa edistäminen toteutetaan.²³⁶

YK:n eri toimielimet ovat vakiintuneesti katsoneet, että ilmastonmuutos vaarantaa perus- ja ihmisoikeuksia.²³⁷ Riittämättömiä ilmastotoimia koskevia kanteluita ja valituksia on tehty useille ihmisoikeusvalvontaelimille, mukaan luettuna YK:n ihmisoikeuskomitea²³⁸, YK:n lapsen oikeuksien komitea²³⁹ ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin²⁴⁰, jossa vireillä olevassa tapauksessa myös Suomi on vastaajana. Ilmansaasteet puolestaan ovat Maailman terveysjärjestön mukaan suurin ympäristöriski ihmisten terveydelle ja ne vaikuttavat käytännössä kaikkiin valtioihin ja kaikkiin yhteiskunnan osa-alueisiin. Päätöksentekijät ja tutkijat tarvitsevat järjestön mukaan tarkkoja ja luotettavia arvioita ilmansaasteille altistumisesta ja siihen liittyvistä terveysvaikutuksista.²⁴¹

YK:n TSS-komitea on katsonut ilmastonmuutoksen uhkaavan taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksia ympäri maailmaa. Komitea onkin vuonna 2019 pyytänyt Suomea tarjoamaan seitsemättä määräaikaisraporttia varten tietoa Pariisin sopimuksen myötä Suomea velvoittavien kansallisten päästötavoitteiden saavuttamista koskevasta

²³⁶ Ilmastopaneeli: raportti 2/2016. s. 33.

²³⁷ Ks. esim. YK:n ihmisoikeusneuvosto: päätökset 7/23, 10/4, 18/22, 26/27, 29/15, 32/33, 35/20 ja 38/4; YK:n ihmisoikeusneuvosto: Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, John H. Knox. Mapping report 30.12.2014; YK:n ihmisoikeusneuvosto: Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, 1.2.2016; YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimisto: Analytical study on the relationship between climate change and the full and effective enjoyment of the rights of the child. 4.5.2017; YK:n TSS-komitea: Climate change and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. 8.10.2018; YK:n äärimmäisen köyhyyden ja ihmisoikeuksien erikoisraportoija: Climate change and poverty. 17.7.2019; YK: Joint Statement on "Human Rights and Climate Change by five human rights supervisory organs. 16.9.2019.

²³⁸ YK:n ihmisoikeuskomitea: Petition of Torres Strait Islanders to the United Nations Human Rights Committee Alleging Violations Stemming from Australia's Inaction on Climate Change. 2019.

²³⁹ YK:n lapsen oikeuksien komitea: Sacchi et al. v. Argentina et al. 23.9.2019.

²⁴⁰ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: Cláudia Duarte Agostinho et autres contre le Portugal et 32 autres États. 39371/20, 13.11.2020.

²⁴¹ World Health Organization: Ambient air pollution: A global assessment of exposure and burden of disease. 2016, s. 11 ja 47.

kehityksestä sekä Suomen kontribuutiosta Vihreään ilmastorahastoon.²⁴² YK:n TSS-komitea on myös esittänyt huolensa ilmastonmuutoksesta saamelaisille aiheutuviin haittoihin kohdistuvien toimien riittämättömyydestä.²⁴³

Perustuslakivaliokunnan mukaan kansalliseen energia- ja ilmastostrategiaan sekä Pariisin ilmastopöytäkirjaan ja Euroopan unionin ilmastopolitiikkaan liittyvät tavoitteet ovat merkittäviä ja sopivat hyvin yhteen perustuslain 20 §:n vastuuta ympäristöstä koskevan perusoikeuden kanssa.²⁴⁴ Perustuslakivaliokunta on myös päästökauppaa koskeneesta hallituksen esityksestä lausueessaan todennut, että sääntelylle on perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät perusteet, sillä vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu perustuslain 20 §:n 1 momentin mukaan kaikille. Perustuslakivaliokunta on todennut säännöksen taustalla olevan ajatus siitä, että sääntelyyn liittyy erityisen vahvasti luonnon itseisarvon ja tulevien sukupolvien oikeuksien ulottuvuus.²⁴⁵

²⁴² YK:n TSS-komitea: List of issues prior to submission of the seventh periodic report of Finland, 9.4.2019, kohta 9.

²⁴³ YK:n TSS-komitea: Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. 17.12.2014, kohta 9.

²⁴⁴ PeVL 55/2018 vp, s. 2.

²⁴⁵ PeVL 14/2004 vp.

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVESTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-693-8 PDF

ISSN: 2490-0966 PDF